

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

Факультет педагогіки і психології

Кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки

**МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему:
«СУПРОВІД ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ
ЯК ВАЖЛИВА СУСПІЛЬНА ПРОБЛЕМА»**

Освітньо-професійна програма «Соціальне адміністрування у громаді»
(Спеціальність: 231 Соціальна робота)

**ВИКОНАВ:
Гоч Андрій Петрович**

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор педагогічних наук, професор
Олексюк Наталія Степанівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
начальник Управління з питань
ветеранської політики Тернопільської
обласної військової адміністрації
Дуда Тетяна Станіславівна

Робота захищена з оцінкою:
«_____»
Секретар ДЕК _____
«_____» _____ 2025 р.

Тернопіль 2025

АНОТАЦІЯ

Гоч Андрій Петрович «Супровід ветеранів війни та демобілізованих осіб як важлива суспільна проблема». Магістерська робота / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, факультет педагогіки і психології, кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки. Тернопіль, 2025. 79 с.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з учасниками бойових дій.

Предмет дослідження: соціальна робота з ветеранами війни та демобілізованими особами.

Мета дослідження: обґрунтування змісту й механізмів супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб і визначення шляхів їх оптимізації.

Теоретичне і практичне значення дослідження: схарактеризовано зміст понять «ветеран війни», «демобілізована особа», «супровід ветеранів війни та демобілізованих осіб»; розширено знання про адаптацію учасників бойових дій до мирного життя, про супровід ветеранів і демобілізованих осіб в контексті сучасних викликів війни, про взаємодію державних, громадських і волонтерських ініціатив у цьому процесі; розроблено рекомендації щодо удосконалення змісту й механізмів супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб в Україні.

Результати дослідження можуть бути використані у роботі фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, психологів, працівників соціальних служб, а також викладачів й студентів відповідних спеціальностей у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: ветеран війни, демобілізована особа, супровід ветеранів війни та демобілізованих осіб, фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, громада.

ANNOTATION

Hoch Andriy Petrovych, «Support for war veterans and demobilized persons as an important social issue». Master's thesis / Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University, Faculty of Pedagogy and Psychology, Department of Social Work and Social Pedagogy. Ternopil, 2025. 79 p.

Object of the research: social work with combatants.

Subject of the research: social work with war veterans and demobilized persons.

Aim of the research: to substantiate the content and mechanisms of support for war veterans and demobilized persons and to identify ways to optimize them.

Theoretical and practical significance of the research: the content of the concepts of «war veteran», «demobilized person» and «support for war veterans and demobilized persons» is characterized; knowledge about the adaptation of combatants to peaceful life, support for veterans and demobilized persons in the context of modern challenges of war, and the interaction of state, public, and volunteer initiatives in this process is expanded; recommendations for improving the content and mechanisms of support for war veterans and demobilized persons in Ukraine are developed.

The results of the study can be used in the work of specialists supporting war veterans and demobilized persons, social workers, social educators, psychologists, social service workers, as well as teachers and students of relevant specialties in the process of professional training.

Keywords: war veteran, demobilized person, support for war veterans and demobilized persons, specialist in support for war veterans and demobilized persons, community.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ.....	11
1.1. Поняття, статус й соціальна роль ветеранів війни та демобілізованих осіб у суспільстві.....	11
1.2. Виклики й проблеми адаптації ветеранів і демобілізованих осіб після військової служби.....	24
1.3. Державні програми підтримки ветеранів війни та демобілізованих...	31
Висновки до першого розділу.....	39
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ.....	42
2.1. Зміст і механізми супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб на сучасному етапі.....	42
2.2. Роль цифрових технологій у супроводі ветеранів та демобілізованих осіб.....	50
2.3. Рекомендації щодо удосконалення змісту і механізмів супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб.....	56
Висновки до другого розділу.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Супровід ветеранів та демобілізованих осіб є однією з найважливіших суспільних проблем в Україні, починаючи з 2014 року, після анексії росією Криму та окупації частини Донецької і Луганської областей. Проблема набрала нової гостроти у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни-агресора в 2022 році. Наслідки військових дій створили безпрецедентний попит на програми реабілітації, соціальних адаптації, допомоги, захисту й підтримки для величезної кількості тих їх учасників, які повертаються з фронту. За оцінками експертів, наприкінці 2024 року в Україні налічувалось понад мільйон ветеранів російсько-української війни і ця цифра продовжує зростати, що ставить перед державою та суспільством складне завдання – ефективно інтегрувати означену категорію осіб в цивільне життя.

Демобілізовані учасники бойових дій часто стикаються з низкою проблем, як от: фізичні ушкодження, психологічні травми, соціальна ізоляція, трудова дискримінація, труднощі з адаптацією до цивільного життя, низька поінформованість про доступні соціальні послуги тощо. Необхідність створення ефективних механізмів підтримки ветеранів війни, демобілізованих осіб і їхніх сімей, що включають не тільки медичну, але й соціальну допомогу, є критично важливою для збереження стабільності в суспільстві та національної безпеки країни [13].

Важливість розвитку системи соціального супроводу учасників бойових дій в цивільному житті підтверджується не лише реальними потребами цих категорій громадян, а й потенційними соціально-економічними наслідками. Ветерани війни та демобілізовані, які отримують належну соціальну допомогу й підтримку, швидше адаптуються до цивільного життя, знаходять роботу, відновлюють свої соціальні зв'язки та знижують рівень стресу, що, в свою чергу, сприяє налагодженню

стабільності в суспільстві. Порушення цього процесу може призвести до зростання соціальної напруги та рівня злочинності.

Актуальність досліджуваної проблеми чітко проглядається на фоні постійних змін у політичній та економічній ситуаціях в Україні. В умовах війни спостерігається істотний дефіцит фінансових і людських ресурсів, що ускладнює забезпечення високоякісної допомоги ветеранам. Зокрема, відсутність належної координації між державними, громадськими і волонтерськими організаціями призводить до дублювання зусиль або пропуску важливих аспектів допомоги, що потребує значного удосконалення. Більш того, традиційні методи підтримки ветеранів все більше вимагають доповнення новими, зокрема цифровими інструментами, такими як онлайн-ресурси, мобільні додатки та веб-платформи для надання консультацій та супроводу. Використання сучасних інформаційних технологій може значно покращити доступ ветеранів до необхідних ресурсів, особливо в умовах обмежених можливостей державних установ та організацій.

Не менш важливою є проблема недостатньої обізнаності ветеранів щодо доступних форм допомоги та механізмів підтримки. Часто інформація про надання соціальних послуг не є систематизованою або ж надається через неефективні канали, що ускладнює процес реінтеграції. Це підкреслює необхідність створення інтегрованої системи інформаційної підтримки ветеранів, яка включатиме всі доступні форми допомоги, сприяючи кращому доступу до них та зменшуючи час на отримання необхідної допомоги [16].

Таким чином, супровід ветеранів та демобілізованих осіб є не лише важливим напрямом роботи з ветеранами й демобілізованими, а й стратегічною складовою забезпечення соціальної стабільності та безпеки держави в цілому. Актуальність дослідження полягає також у розробці ефективних підходів до супроводу означених категорій, створенні нових механізмів їх підтримки, зокрема з використанням сучасних інформаційних технологій, що дозволить покращити процес їх реінтеграції та зменшити ризики можливої соціальної маргіналізації. З метою попередження та

розв'язання проблем ветеранів війни та демобілізованих осіб в Україні діє відповідна законодавча та нормативно-правова база, яку становлять: Конституція України, Сімейний, Цивільний та Кримінальний кодекси, Закони України («Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [45]; «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [43] та ін.); Державні стандарти соціальних послуг (соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (далі – СЖО) [37]; соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей [36] та ін.); Професійний стандарт «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб»; постанови Кабінету міністрів України («Деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» № 1205 від 18 жовтня 2024 р. та ін.) тощо. Варто зазначити, що ця база постійно оновлюється новими документами, а також правками і доповненнями до уже діючих.

Поряд з правовим забезпеченням супроводу ветеранів війни та демобілізованих проводяться наукові дослідження змісту соціальної роботи з означеними категоріями осіб. Так, теоретичні засади супроводу колишніх учасників бойових дій досліджували Т. Гавриш, М. Кахнова, В. Тимошевська та ін.; особливості адаптації ветеранів аналізували Н. Головка, С. Демко, Д. Мельник та ін.; технології роботи з сім'ями звільнених зі служби учасників бойових дій досліджували Ю. Акименко, Н. Олексюк, Л. Слюсар та ін.; зміст роботи соціальних служб із супроводу ветеранів та демобілізованих характеризували Ю. Бриндіков, Т. Захаріна, І. Криницька, та ін.; роль громад у адаптації ветеранів вивчали А. Богуцька, Ю. Назаренко Г. Слезанська та ін.

Маємо зазначити, що, незважаючи на широкий спектр досліджень проблеми супроводу ветеранів та демобілізованих, мало вивченими залишаються: його зміст, механізми, критерії та показники ефективності, можливості оптимізації. Саме це й зумовило нашу зацікавленість та сприяло

вибору теми магістерської роботи: **«Супровід ветеранів війни та демобілізованих осіб як важлива суспільна проблема».**

Об’єкт дослідження: соціальна робота з учасниками бойових дій.

Предмет дослідження: соціальна робота з ветеранами війни та демобілізованими особами.

Мета дослідження: обґрунтування змісту й механізмів супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб і визначення шляхів їх оптимізації.

Завдання дослідження:

1. Дослідити поняття, статус й соціальну роль ветеранів війни та демобілізованих осіб в українському суспільстві.

2. Вивчити основні проблеми та виклики адаптації ветеранів і демобілізованих після їх повернення до цивільного життя.

3. Проаналізувати державні програми підтримки ветеранів війни та демобілізованих осіб, а також роль громадських організацій і волонтерських ініціатив у супроводі означених категорій громадян.

4. Обґрунтувати зміст супроводу ветеранів та демобілізованих осіб на сучасному етапі.

5. Дослідити роль цифрових технологій у супроводі ветеранів війни та демобілізованих осіб.

6. Розробити рекомендації щодо удосконалення змісту й механізмів супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз наукових джерел для з’ясування стану розробленості проблеми, розкриття суті понять «ветеран війни», «демобілізована особа», «супровід ветеранів війни та демобілізованих осіб» й обґрунтування змісту професійної діяльності фахівця з соціальної роботи щодо удосконалення змісту й механізмів соціальної роботи з означеними категоріями осіб; *емпіричні* – спостереження, анкетування, опитування, оцінка потреб з метою дослідження ефективності супроводу ветеранів та демобілізованих фахівцем; *статистичні* – методи

математичної статистики – для обробки, оцінки та інтерпретації результатів експерименту.

База експериментального дослідження: десять територіальних громад Тернопільської області, що відрізняються за розміром, рівнем розвитку соціальної інфраструктури і досвідом надання послуг ветеранам війни та демобілізованим особам, а саме: Бережанська, Гусятинська, Зборівська, Кременецька, Лановецька, Монастирська, Підволочиська, Тернопільська, Чортківська та Шумська територіальні громади. У дослідженні взяли участь 28 фахівців із супроводу ветеранів війни.

Теоретичне і практичне значення дослідження: схарактеризовано зміст понять «ветеран війни», «демобілізована особа», «супровід ветеранів війни та демобілізованих осіб»; розширено знання про адаптацію учасників бойових дій до мирного життя, про супровід ветеранів і демобілізованих осіб в контексті сучасних викликів війни, про взаємодію державних, громадських і волонтерських ініціатив у цьому процесі; розроблено рекомендації щодо удосконалення змісту й механізмів супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб в Україні.

Результати дослідження можуть бути використані у роботі фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, психологів, працівників соціальних служб, а також викладачів й студентів відповідних спеціальностей у процесі професійної підготовки.

Наукова новизна дослідження: у роботі вперше застосовано комплексний підхід до аналізу соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб в умовах сучасної війни, з урахуванням нових викликів, з якими вони стикаються після повернення з фронту; зроблено акцент на інтеграцію державних, громадських і волонтерських ініціатив у процесі реінтеграції ветеранів, зокрема через використання сучасних інформаційних технологій для покращення доступу до соціальних послуг; розроблено

рекомендації щодо удосконалення змісту й механізмів супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи представлені у публікації: Гоч А. Соціальний статус та соціальна роль ветеранів і демобілізованих у суспільстві // Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті: поліфункціональність ідей». Тернопіль, 2025.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 67 найменувань та двох додатків. Загальний обсяг роботи – 79 сторінок, з них 62 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ

1.1. Поняття, статус та соціальна роль ветеранів війни та демобілізованих осіб у суспільстві.

У сучасних умовах, коли Україна переживає масштабні соціальні виклики, пов'язані з війною та поверненням великої кількості військовослужбовців до мирного життя, питання соціального супроводу, реабілітації та інтеграції ветеранів і демобілізованих стає важливим напрямом соціальної роботи. Саме соціальна робота відіграє ключову роль у формуванні системи підтримки для цієї категорії громадян, сприяючи їх адаптації, подоланню наслідків бойового стресу, профілактиці соціального відторгнення, безробіття та розвитку соціальних програм, орієнтованих на їхні потреби. Ветерани та демобілізовані особи є особливо вразливою групою, яка потребує комплексного міжвідомчого підходу, що охоплює психологічну, медичну, професійну та правову підтримку.

Правовий статус ветеранів війни в Україні визначено Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (від 22.10.1993 № 3551-XII). Згідно зі статтею 4 цього закону, до ветеранів війни належать учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів. У статті 12 цього ж закону держава гарантує таким особам систему соціального захисту, що включає право на пільгове медичне обслуговування, санаторно-курортне лікування, забезпечення житлом, соціальну та професійну адаптацію, зокрема через програми перепідготовки та працевлаштування. У сфері соціальної роботи важливим є положення статті 13, де йдеться про надання психологічної допомоги та соціальної підтримки, що передбачає участь фахівців із

соціальної роботи у супроводі ветеранів під час їх повернення до повсякденного життя. Особливу увагу в законодавстві приділено комплексному підходу до соціальної інтеграції ветеранів, зокрема через індивідуальні програми реабілітації та соціального супроводу [45].

У науковій літературі поняття «ветеран» трактується не лише як юридична категорія, а й як соціальний статус, що формується в результаті участі особи у військових конфліктах та подальшої адаптації до мирного життя. Зокрема, дослідники соціальної роботи розглядають ветерана як суб'єкта соціального захисту, який має специфічні потреби, пов'язані з посттравматичним досвідом, зміною соціальної ролі, проблемами самоідентифікації та професійної реалізації після повернення з війни [27]. Науковці підкреслюється, що ветерани є категорією клієнтів соціальної роботи, яка потребує мультидисциплінарного підходу, що включає психологічну підтримку, правову допомогу, реабілітаційні заходи та супровід у процесі ресоціалізації [53]. Таким чином, у науковому контексті ветеранів та демобілізованих розглядають як соціальну групу з підвищеним ризиком маргіналізації, що вимагає цілеспрямованої політики інтеграції та підтримки.

Термін «ветеран» в українському мовному просторі та культурній традиції має глибокий, багатозначний зміст і відображає шанобливе ставлення суспільства до людей, які мають значний життєвий, професійний або бойовий досвід. Якщо звернутися до джерел тлумачної лексикографії, зокрема словників української мови, стає зрозуміло, що це поняття охоплює широкий спектр життєвих ситуацій, професійної самореалізації та особистих заслуг.

У своєму початковому значенні слово «ветеран» ототожнюється з образом досвідченого воїна – учасника численних військових конфліктів, який загартувався в умовах бою та проявив мужність, витривалість і вірність обов'язку. Саме такий сенс поняття найчастіше вживається в історичній, художній та публіцистичній літературі, де зустрічаються, зокрема, образи «сивочолих ветеранів громадянської війни» або інших збройних

протистоянь. У цьому контексті йдеться про людей, які стали символом мужності, жертвності та служіння Батьківщині [7].

Разом із тим, у сучасному мовному вжитку термін «ветеран» набув значного розширення. Він активно застосовується не лише щодо учасників бойових дій, а й для позначення осіб, які багато років віддали певній професійній діяльності, досягли в ній високого рівня майстерності й заслужили глибоку повагу суспільства. Так, ми часто чуємо про «ветеранів праці», які десятиліттями сумлінно працювали в освіті, медицині, промисловості, чи про «ветеранів революції», які брали участь у важливих суспільно-політичних подіях. У цьому розумінні слово «ветеран» несе в собі не лише елемент досвіду, а й моральної гідності, визнання, вірності своїй справі. Таким чином, поняття «ветеран» вийшло далеко за межі виключно військової тематики і стало універсальним символом пошани до людини з багатим життєвим шляхом, зусилля якого мали значний вплив у певній сфері.

Однак, у рамках нашого дослідження ключовим є саме військовий вимір цього поняття – а саме категорія «ветеранів війни». Під цим терміном маються на увазі особи, які брали безпосередню участь у збройному захисті держави, виконували бойові завдання в умовах війни, конфліктів чи миротворчих операцій. Ця категорія громадян потребує особливої уваги з боку держави й суспільства, адже їхній життєвий шлях нерозривно пов'язаний із травматичними переживаннями, пораненнями, втратою побратимів, а також із подальшими труднощами повернення до мирного життя.

З огляду на вагомість історичного контексту, важливо простежити, як трансформувалося поняття «ветеран» у суспільній свідомості українців впродовж різних етапів історичного розвитку. Розуміння цієї еволюції дозволяє не лише глибше осягнути сам феномен, а й краще усвідомити потреби сучасних ветеранів та шляхи побудови ефективної політики підтримки. Одним із цінних джерел для осмислення сучасного підходу до цієї теми є документ «Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей»,

підготовлений групою фахівців у жовтні 2023 року [18]. У цьому документі викладені цілі та завдання нової державної стратегії, спрямованої на формування цілісної, справедливої та особистісно орієнтованої системи підтримки ветеранів і членів їхніх родин в умовах сьогодення.

Як засвідчує аналіз історичних джерел, у ХХ столітті поняття «ветеран» в Україні зазнало суттєвих змін, що були зумовлені як політичними обставинами, так і соціальними процесами. В умовах радянської влади, яка довгий час панувала на території України, ставлення до ветеранів було далеко не однозначним і, в багатьох випадках, суперечило принципам справедливості та гідного вшанування. Зокрема, після завершення Другої світової війни держава проголосила курс на підтримку фронтовиків, однак цей статус мав тимчасовий характер і зберігався лише з 1945 по 1948 роки. Уже наприкінці 1950-х років значна частина запроваджених пільг і соціальних гарантій була скасована, а самі ветерани часто залишалися наодинці зі своїми труднощами, матеріальною скрутою та психологічними травмами [21, с. 34].

Особливо вразливою в тогочасному суспільстві виявилася категорія ветеранів з інвалідністю. Ці люди, які втратили здоров'я внаслідок бойових дій, опинилися в умовах майже повного ігнорування з боку державної системи. Пенсійне забезпечення, передбачене для них, було мінімальним і не дозволяло забезпечити хоча б базовий рівень добробуту. Окрім цього, існувала принизлива й обтяжлива практика щорічного переоформлення статусу інвалідності, що фактично змушувала людей знову і знову доводити свою непридатність до повноцінного життя – цей бюрократичний тиск завдавав глибокого психологічного дискомфорту і викликав почуття недовіри до влади.

Таким чином, історія ставлення до ветеранів в українському контексті демонструє не лише зміну державних підходів, а й глибоку потребу в переосмисленні самого статусу ветерана як повноправного члена суспільства, що заслуговує на повагу, підтримку й системну допомогу. Саме ці аспекти є

визначальними для сучасної політики у сфері ветеранських справ, яка нині намагається відійти від формалізму минулого та зорієнтуватися на реальні потреби людей, що присвятили себе служінню Батьківщині.

Цікавим і водночас показовим є факт, що офіційне визнання ветеранів як окремої соціальної категорії в Україні відбулося лише в 1978 році. Проте навіть після цього кроку підхід до підтримки людей з бойовим досвідом залишався формальним і поверховим. Як слушно зазначається в «Концепції політики щодо ветеранів та їхніх сімей», державна допомога часто трактувалася не як гарантоване право, а як своєрідна «милість» від влади, подарунок, за який ветеран мав відчувати вдячність. Така подача соціальних гарантій створювала атмосферу прихованого приниження, а також відкривала простір для політичних маніпуляцій. У результаті реальні проблеми, з якими щодня зіштовхувалися ветерани, залишалися без системного вирішення.

З проголошенням незалежності України ситуація поступово почала змінюватися. Перші кроки до формування національної ветеранської політики були зроблені у 1993 році, коли було ухвалено Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Втім, як зазначається у вище згаданій Концепції, цей документ значною мірою відтворював радянські підходи – як у змісті, так і в ідеологічному підґрунті. Закон більше фокусувався на формальних категоріях і пільгах, аніж на реальних потребах ветеранів, надаючи перевагу уніфікованим, бюрократичним схемам замість гнучких, персоналізованих моделей підтримки [45].

Цей архаїчний підхід виявився особливо недієздатним після 2014 року, коли внаслідок російської агресії на сході України країна зіштовхнулася з безпрецедентною хвилею нових ветеранів – учасників бойових дій, добровольців, волонтерів. Саме в цей період розпочався новий етап осмислення ролі ветерана в суспільстві та потреби в глибокій трансформації державної ветеранської політики. Вперше за багато десятиліть постать

українського ветерана набула загальнонаціонального значення, стала символом гідності, боротьби та самопожертви [65].

Сьогоднішнє покоління ветеранів – це унікальне явище в історії України. Вони стали першими, хто здобув не лише офіційне, а й щире, суспільне визнання. Як наголошується в Концепції, саме ці люди формують нову, суто українську ідентичність ветерана – не як мовчазного спостерігача минулого, а як активного творця майбутнього держави. Це люди, які не тільки пройшли через війну, а й беруть участь у побудові оновленого українського суспільства, захищаючи демократичні цінності, національну єдність і права громадян.

Отже, поняття «ветеран» у національному дискурсі пройшло тривалий і складний шлях: від ігнорування та формалізму радянської епохи – до глибокого розуміння, поваги та всебічної підтримки в умовах сучасної незалежної України. Така еволюція є не лише історичним фактом, а й підґрунтям для побудови дієвої, справедливої політики соціальної підтримки й реінтеграції ветеранів у мирне життя.

Законодавче визначення терміна «ветеран війни» має чітку регламентацію. Відповідно до статті 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», ветеранами війни вважаються особи, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, а також у бойових діях на території інших держав. Це офіційне формулювання слугує основою для надання прав і соціальних гарантій цій категорії громадян, водночас відображаючи моральне зобов'язання держави перед тими, хто став на захист її майбутнього [45].

Категорія ветеранів війни, відповідно до чинного законодавства України, охоплює три основні групи: учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та учасників війни. Закон чітко визначає коло осіб, які можуть бути віднесені до кожної з цих категорій, з урахуванням як їхнього статусу, так і характеру участі в захисті держави. До ветеранів належать не лише військовослужбовці, які брали участь в антитерористичній

операції (АТО) та операції Об'єднаних сил (ООС), а й цивільні особи, які виконували спеціальні завдання у відповідних зонах проведення бойових дій [3, с. 5].

Суттєвою особливістю сучасного законодавчого підходу є те, що статус ветерана війни може надаватися не лише за фактом безпосередньої участі в бойових діях, але й у разі отримання особою поранення, контузії чи каліцтва під час виконання службових обов'язків у зоні конфлікту. Це дає можливість охопити більш широкий спектр осіб, які, хоч і не були безпосередньо на передовій, однак виконували важливі завдання, спрямовані на забезпечення національної безпеки.

Таким чином, чинна правова база забезпечує визнання і соціальний захист не лише для безпосередніх учасників бойових дій, а й для всіх, хто зробив вагомий внесок у справу збереження суверенітету й територіальної цілісності України. Законодавча деталізація категорій дозволяє встановити справедливі підходи до призначення пільг, соціальних гарантій, медичної, психологічної та професійної підтримки.

У рамках нашого дослідження поняття «ветеран» розглядається як особа, яка брала участь у захисті Батьківщини або в бойових діях на території інших держав, зокрема в межах АТО та ООС. До цієї категорії входять учасники бойових дій, так і особи з інвалідністю війни, учасники війни, цивільні особи, які виконували спеціальні завдання в зоні конфлікту, а також ті, хто зазнав поранень, контузії чи каліцтва під час виконання службових обов'язків в зоні бойових дій.

Таке розширене й комплексне розуміння терміна «ветеран» дозволяє всебічно й ефективно аналізувати питання соціальної підтримки, реабілітації та інтеграції цієї категорії громадян у сучасне українське суспільство, враховуючи не лише правові, але й гуманітарні, моральні та психологічні аспекти.

У процесі дослідження соціальної роботи з ветеранами війни науковці приділяють особливу увагу проблемам демобілізованих

військовослужбовців. Вони пропонують комплексний підхід до соціальної підтримки цієї категорії громадян, акцентуючи на важливості їхньої адаптації та реінтеграції в мирне, цивільне життя [61].

Науковці розглядають проблематику демобілізованих як багатоаспектну й таку, що вимагає комплексного вирішення. Особливу увагу вони приділяють необхідності надання соціальної, психологічної, юридичної, медичної та професійної допомоги. Один із ключових моментів, на якому наголошують автори, – це специфічність процесу соціалізації демобілізованих, що істотно відрізняється від звичного процесу включення в соціальне середовище цивільних осіб [61].

Вчені також наголошують на важливості індивідуального підходу до кожного демобілізованого, з урахуванням його унікального життєвого досвіду, психоемоційного стану та потреб. Вони аналізують різноманітні практики соціальної роботи, які вже впроваджуються в українських громадах з метою ефективної підтримки колишніх воїнів [62].

Виходячи з поглибленого аналізу праць, можна зробити висновок, що демобілізовані – це окрема, соціально вразлива категорія громадян, яка нещодавно завершила службу, брала участь у бойових діях і наразі перебуває на етапі складного переходу від військової до мирної реальності. Ці люди стикаються з низкою викликів: від соціальної адаптації та налагодження соціальних зв'язків до пошуку професійного самовизначення та правового захисту. Відповідно, демобілізовані потребують не лише матеріальної допомоги, а передусім – глибокого людського розуміння, психологічної підтримки та соціального супроводу. Лише завдяки комплексному підходу можна забезпечити повноцінну реінтеграцію цих громадян у суспільство, зберігши їхню ідентичність, гідність та цінний бойовий досвід, який може стати основою для активної участі в житті мирної України.

З метою глибшого розуміння терміна «демобілізований» варто звернутися до його історичних витоків. Значну увагу цьому питанню приділив український науковець Олександр Лисенко, який у своїх

дослідженнях ґрунтовно висвітлює особливості демобілізаційних процесів у період існування Радянського Союзу.

Історик виокремлює два основоположні етапи масштабної демобілізації, які охоплюють 1921-1924 та 1945-1947 роки. Обидва періоди характеризуються переходом значної частини військовослужбовців до цивільного середовища, що супроводжувалося глибокими трансформаціями в соціальному й економічному житті. Особливе місце займає демобілізація після Другої світової війни, яка, за словами Лисенка, охопила мільйони осіб. Це не був лише адміністративний акт скорочення збройних сил, а складний процес повернення ветеранів до мирного середовища, який вимагав серйозних організаційних зусиль.

У результаті аналізу поглядів Лисенка постає розширене трактування поняття «демобілізований». Воно охоплює не лише юридичний статус особи, яка завершила військову службу, а й її нову соціальну роль. Йдеться про групу людей, що стикається з низкою викликів – від медичного обслуговування до пошуку нових форм зайнятості та соціальної інтеграції.

Звернення до історичних подій, описаних у працях Лисенка, дає змогу осмислити демобілізацію як багатовимірне явище, що охоплює як індивідуальний досвід, так і колективну дійсність. Демобілізовані відігравали помітну роль у процесах повоєнного відновлення держави, включаючись у виробництво, громадське життя, і тим самим впливали на соціальну динаміку країни.

Таким чином, історичний підхід дозволяє розглядати демобілізацію не лише як завершення військової служби, а як початок нового етапу, який вимагає адаптації, переосмислення і створення умов для повноцінної участі колишніх військових у мирному суспільному житті. Термін «демобілізований» набуває у цьому контексті глибокого соціального змісту, відображаючи як особисті трансформації, так і зміни в загальносуспільному масштабі.

При аналізі правового змісту поняття «демобілізований» варто зауважити, що чинне українське законодавство не надає цьому терміну точного і самостійного визначення. Натомість, у нормативно-правових актах використовується поняття «демобілізація», яке охоплює юридичний процес звільнення військовослужбовців зі служби.

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», демобілізація трактується як звільнення з військової служби з різних підстав: після завершення встановленого строку, за станом здоров'я або з інших причин, передбачених законодавством [35]. Важливо, що цей процес не означає повного розриву з військовою сферою – після звільнення особа підлягає взяттю на військовий облік, що свідчить про збереження певного правового зв'язку з оборонною системою держави.

Це положення конкретизується у відомчих нормативних документах, зокрема наказах Міністерства оборони України, де детально визначено процедури проходження та припинення військової служби. Незважаючи на відсутність чіткого формального визначення терміна «демобілізований», його можна розглядати як характеристику особи, яка пройшла передбачену законом процедуру демобілізації.

Отже, правовий аналіз свідчить, що поняття «демобілізований» у вітчизняному правовому полі нерозривно пов'язане з процедурою демобілізації. Воно відображає перехід особи зі статусу військовослужбовця до цивільного, проте із збереженням окремих державних зобов'язань у сфері безпеки й оборони. Така особа стає своєрідною ланкою між військовою структурою та суспільством, маючи досвід служби і відповідні обов'язки у випадку потреби держави.

Таким чином, під поняттям «демобілізований» у межах нашого дослідження будемо розуміти особу, яка нещодавно завершила проходження військової служби або брала участь у бойових діях і наразі набула статусу цивільного громадянина. Це індивід, який потребує цілісної системи підтримки для ефективного повернення до мирного життя, що включає

психологічну допомогу, медичну реабілітацію, юридичну підтримку, а також сприяння професійній адаптації. Демобілізований виступає представником соціальної групи, яка переживає непростий етап переходу від військової реальності до цивільного середовища, при цьому зберігаючи набуті під час служби особисті якості та професійний досвід.

З точки зору юридичного статусу, мова йде про особу, яка офіційно завершила службу відповідно до чинного українського законодавства, продовжуючи при цьому нести певні обов'язки перед державою в оборонній сфері. При цьому важливо розрізняти поняття «ветеран» і «демобілізований», які хоч і мають подібний зміст у контексті військового минулого, не є синонімами. Ветеранський статус зазвичай охоплює осіб із тривалішою військовою службою або значним бойовим досвідом, включаючи навіть тих, хто ще залишається на службі. Натомість термін «демобілізований» акцентує увагу на факті нещодавнього завершення військової служби та повернення до цивільного способу життя, незалежно від тривалості служби чи конкретної участі в бойових діях.

У межах цього дослідження доцільно проводити чітке розмежування між цими категоріями, оскільки кожна з них має свої характерні потреби в адаптаційній підтримці. Ветерани можуть мати вже певний життєвий досвід у цивільному середовищі й напрацьовані механізми адаптації, у той час як демобілізовані стикаються з процесом переходу безпосередньо «тут і зараз», що вимагає спеціального підходу до організації соціального супроводу.

Окрему увагу варто приділити поняттю «реінтеграція», яке є ключовим у контексті аналізу процесу повернення військовослужбовців до цивільного життя. Реінтеграція охоплює широкий спектр завдань – від психологічної стабілізації до соціального і професійного включення, що має суттєвий вплив на результативність заходів соціального захисту для цієї категорії осіб.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», соціальна реінтеграція належить до категорії комплексних соціальних послуг, що передбачають узгоджену діяльність спеціалістів для надання постійної або

регулярної всебічної допомоги (Закон України «Про соціальні послуги», 2019). Соціальна реінтеграція розглядається як важливий чинник у запобіганні соціальній ізоляції ветеранів. У своєму дослідженні Т. Захаріна трактує соціальну реінтеграцію ветеранів як процес, що тісно переплітається з системою суспільних понять і охоплює різноманітні сфери громадської активності. Авторка підкреслює, що цей процес є багатогранним явищем, яке об'єднує культурну, трудову, економічну та іншу діяльність соціальних груп і окремих осіб [12]. Соціальна реінтеграція спрямована на підтримку тих, хто з певних причин опинився у стані соціальної дискримінації або був виключений із активного суспільного життя. Такий підхід акцентує увагу на складності та багатовимірності поняття соціальної реінтеграції ветеранів, що вимагає глибокого аналізу та комплексного підходу для ефективного подолання пов'язаних з цим викликів.

Для глибшого розуміння поняття «реінтеграція» варто звернутись до досліджень Т.І. Коленіченка, який пропонує комплексний підхід до аналізу соціальної реінтеграції ветеранів у контексті воєнних подій [16; 17]. У своїх працях автор подає багатопланове бачення цієї проблематики, спираючись на міждисциплінарні підходи та практичні аспекти реалізації підтримки для демобілізованих.

Т. Коленіченко виокремлює кілька основних аспектів реінтеграції. По-перше, він визначає реінтеграцію як завершення військової служби. По-друге, під реінтеграцією розуміє процес повернення ветерана із зони бойових дій до умов мирного життя. Третій аспект полягає у створенні необхідних умов для формування реінтеграційного середовища, а останній акцент робиться на активізації внутрішнього потенціалу ветерана [17].

За визначенням Міністерства у справах ветеранів США «реінтеграція» – це відновлення соціальних, професійних і сімейних ролей ветерана, що відповідають його віковим, статевим і культурним характеристикам, які були притаманні йому до участі у конфлікті [47].

У дослідженні В. Ординович реінтеграція розглядається як процес формування нових соціальних цінностей, переконань і норм у ветерана, які повинні усвідомлено реалізовуватись у різних життєвих умовах. Головною метою цього процесу є навчання ветерана адаптації до нового способу життя з урахуванням досвіду, набутого під час служби [29].

Що одним терміном близьким до «реінтеграції» є «соціальна реінтеграція», яка трактується як процес залучення ветерана до виконання соціальних ролей і участі в соціальній діяльності на всіх рівнях функціонування особистості [55].

На основі аналізу досвіду як України, так і міжнародних практик «реінтеграцію ветеранів» визначаємо як комплексний і багатогранний процес повернення колишніх військовослужбовців до цивільного життя в своїх громадах. Цей процес включає широкий спектр заходів, які спрямовані не лише на фізіологічну і психологічну реабілітацію, а й на активне включення ветеранів у соціальне життя.

Особливо важливо підкреслити, що реінтеграція є двостороннім процесом, який потребує активної участі не тільки самих ветеранів, але й громад, державних установ, а також неурядових організацій. Практика міжнародних програм реінтеграції показує, що ефективні програми враховують місцеві особливості, культурні характеристики та специфіку конфлікту, в якому брали участь ветерани [60].

Реінтеграція може включати в себе різні аспекти, від професійної перепідготовки та працевлаштування до психологічної підтримки і соціальної адаптації. Програми зазвичай передбачають надання освітніх можливостей, медичну допомогу, забезпечення житлом, а також заходи, спрямовані на подолання стигматизації та стереотипів, пов'язаних з ветеранами в суспільстві.

На думку вчених, головною метою «реінтеграції» є не просто повернення ветеранів до довоєнного стану, а їх активне включення в життя громади як повноправних членів, які можуть зробити важливий внесок у

розвиток цієї громади. Це означає відновлення соціальних зв'язків, подолання психологічних травм, що виникли через участь у війні, і створення нових можливостей для самореалізації ветеранів у мирному житті [16].

Соціальний супровід ветеранів війни та демобілізованих осіб – це організована діяльність, спрямована на допомогу в адаптації до мирного життя. Він має тривалу, недирективну та інтегровану в повсякденність природу, спираючись на підтримку сім'ї, професійного середовища та волонтерських ініціатив. Ефективність супроводу залежить від взаємодії реципієнта й агентів допомоги, їхньої активності та толерантності.

Горизонтальна модель передбачає взаємодію людини, спільноти та життєвих обставин, тоді як вертикальна – містить етапи діагностики, вибору методів, залучення спільнот і корекції процесу. Успішність супроводу визначається врахуванням життєвих цінностей особистості та її способів осмислення травматичного досвіду [13, с. 21–22].

Отже, поняття, статус і соціальна роль ветеранів та демобілізованих у суспільстві мають глибоке історичне, правове й соціальне підґрунтя, що визначає потребу в комплексній підтримці цієї вразливої групи. Сучасне розуміння ветерана поєднує в собі як шанобливе ставлення до бойового досвіду, так і усвідомлення необхідності інтеграції цих осіб у мирне життя через розвинену систему соціальної роботи, правового захисту й соціальної реабілітації.

1.2. Виклики й проблеми адаптації ветеранів і демобілізованих осіб після військової служби.

Повернення до цивільного життя після служби у збройних силах є складним і багатоаспектним процесом, який потребує уважного аналізу і підтримки з боку різних соціальних інститутів. Ветерани, демобілізовані

після участі в бойових діях або довготривалого перебування на службі, стикаються з цілою низкою викликів, що обумовлені як соціальними так і психологічними аспектами переходу від військового до цивільного життя.

Однією з основних проблем, з якими стикаються ветерани після повернення з зони бойових дій, є *психологічний стан*, що часто характеризується травмами, викликаними досвідом війни. Військові конфлікти залишають на психіці людей глибокий слід, що може проявлятися у вигляді посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожних розладів та інших психічних проблем.

ПТСР є одним з найпоширеніших розладів серед ветеранів. Вона виникає внаслідок пережитих травмуючих ситуацій під час служби, таких як участь у бойових діях, смерть товаришів, поранення або інші види насильства. Симптоми ПТСР включають повторні спогади про пережите, кошмари, емоційну відстороненість, дратівливість, проблеми з концентрацією та інші розлади, що суттєво ускладнюють соціалізацію ветеранів у цивільному середовищі [16].

Також не менш важливим аспектом є так званий «феномен втраченого часу». Ветерани, які тривалий час перебували на службі або у бойових умовах, часто відчують значний розрив між своїм попереднім досвідом та змінами, що відбулися у цивільному житті. Відчуття соціальної ізоляції і відчуження від мирного суспільства може викликати депресивні стани, стрес і труднощі в налагодженні контактів з родиною та суспільством.

Не менш складним викликом для ветеранів війни та демобілізованих осіб є *соціальна адаптація*, яка включає відновлення соціальних зв'язків та інтеграцію в громадське життя. Після тривалого перебування в армії ветерани часто стикаються з труднощами у взаємодії з іншими людьми через відсутність або зниження соціальних навичок, необхідних для нормального функціонування в цивільному середовищі [3].

Одним з найбільших викликів є пошук роботи. Ветерани, які проходили службу в армії, часто не мають достатньо навичок для

працевлаштування в цивільному секторі або не можуть перевести свій досвід у відповідну цивільну професію. Багато ветеранів стикаються з проблемами з працевлаштуванням через відсутність необхідної кваліфікації, а також через стереотипи, які можуть виникнути у роботодавців щодо їх психологічного стану або їхньої готовності працювати в умовах мирного часу.

Іншим значним викликом є адаптація до змін у сімейному житті. Повернення до родини може бути складним через відсутність зв'язку з близькими протягом довгого часу. Сім'ї ветеранів також часто стикаються з труднощами, пов'язаними з поведінковими змінами ветерана, його психологічним станом і взаємодією з членами родини.

Економічні труднощі, які можуть виникати після демобілізації, включають не лише проблеми з працевлаштуванням, а й недостатнє забезпечення житлом, соціальними виплатами та іншими базовими потребами. Багато ветеранів після завершення служби стикаються з фінансовими труднощами, особливо якщо вони не мають доступу до стабільного джерела доходу або не мають необхідної кваліфікації для працевлаштування в цивільній сфері [3, с. 7].

На основі досліджень, проведених Л. Яценко [67], виокремлено ключові чинники, які ускладнюють процес економічної реінтеграції ветеранів та потребують цілеспрямованої уваги й комплексних заходів з боку державних інституцій, громадських організацій і бізнес-структур для ефективного повернення ветеранів до мирного життя й відновлення їхньої економічної стійкості.

Перш за все, проблемою є брак досвіду у роботодавців щодо працевлаштування ветеранів, що часто стає причиною їхньої маргіналізації на ринку праці. Вирішення цієї проблеми передбачає впровадження освітніх програм для роботодавців та надання їм практичних навичок роботи з ветеранами.

Другим суттєвим чинником є потреба у вдосконаленні законодавчої бази. Необхідно розробити й реалізувати нормативно-правові акти,

спрямовані на підтримку працевлаштування ветеранів та гарантування їхніх трудових прав.

Третій аспект пов'язаний із забезпеченням психологічної підтримки. Побоювання щодо психоемоційного стану ветеранів та можливих обмежень здоров'я можуть стримувати їхню інтеграцію в трудове середовище. Саме тому важливим є створення програм психологічної допомоги, що включають індивідуальне консультування та реабілітаційні заходи.

Останнім важливим завданням є активізація співпраці між громадським та приватним секторами, що дозволить розробити ефективні механізми працевлаштування ветеранів і сприятиме їхній повноцінній економічній інтеграції [67].

Програми державної підтримки для ветеранів можуть бути недостатніми або не завжди враховувати конкретні потреби кожного ветерана. Хоча в Україні існують соціальні виплати та програми підтримки ветеранів, однак їх доступність та ефективність іноді залишаються проблемними, що в свою чергу ускладнює процес адаптації.

Ветерани часто стикаються з певною *соціальною ізоляцією та стигматизацією* з боку суспільства. Стереотипи про ветеранів, особливо тих, які повертаються після бойових дій, можуть сприяти дискримінації у різних сферах життя, зокрема на ринку праці та в соціальних відносинах. Страх перед негативними психологічними наслідками війни може спонукати суспільство ставитися до ветеранів із недовірою, що ускладнює їх інтеграцію.

Як зазначає Е. Костишин та І. Кіндій, для ефективної підтримки процесу адаптації ветеранів необхідно розробляти та впроваджувати програми, спрямовані на соціальну реабілітацію, професійну перепідготовку, правову допомогу та соціальну інтеграцію. Важливим є створення інфраструктури для ветеранів, яка б охоплювала навчальні центри, психотерапевтичні установи, а також організації, що спеціалізуються на працевлаштуванні та правовому захисті ветеранів [19, с.71].

Також важливим аспектом є зміна суспільних настроїв щодо ветеранів через освіту та інформування населення про їхні потреби та труднощі, з якими вони стикаються. Створення культури підтримки ветеранів у суспільстві може суттєво покращити процес адаптації. Проблеми, з якими стикаються ветерани, вимагають системного підходу і активної участі різних соціальних інститутів, від державних установ до громадських організацій. Успішна адаптація ветеранів є важливим елементом для їхньої реінтеграції у мирне життя та для забезпечення стабільності й розвитку суспільства в цілому.

Якісна соціальна підтримка ветеранів та демобілізованих є критично важливим чинником для їхньої успішної реінтеграції в суспільство та забезпечення їх психологічного і соціального благополуччя. Це безпосередньо впливає на загальну стабільність і розвиток країни в умовах тривалої напруженості та постконфліктного відновлення [22].

Одним із ключових напрямів реінтеграції ветеранів є забезпечення їхнього соціального захисту після повернення з військової служби. Завдання соціального захисту полягає у наданні ветеранам необхідних ресурсів і послуг для полегшення їхньої адаптації та успішної інтеграції у цивільне життя.

В Україні питання соціального захисту ветеранів регулюється Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993), який охоплює як самих ветеранів війни, так і членів їхніх родин, а також родини загиблих (померлих) ветеранів та Захисників і Захисниць України. Закон визначає їхні права на отримання державної підтримки у важкі життєві періоди, встановлюючи обов'язки органів влади та відповідних установ щодо надання медичної допомоги, психологічної підтримки, поліпшення житлових умов, фінансової допомоги та інших необхідних послуг. Така система сприяє створенню сприятливих умов для повноцінного життя ветеранів та їхніх родин, забезпечуючи відновлення їхнього соціального статусу в суспільстві.

У цьому контексті аналіз і вирішення проблем у процесі соціального супроводу стає не лише професійним завданням для соціальних працівників, але й важливим соціальним і державним пріоритетом. Усвідомлення та подолання цих викликів дозволить розробити ефективніші стратегії підтримки ветеранів і демобілізованих, що сприятиме зміцненню соціальної згуртованості та стабільності українського суспільства.

У сучасних українських реаліях група дослідників та експертів аналітичного центру Cedos і Центру прав людини «Принцип» для військових провела детальне дослідження, яке висвітлює низку ключових проблем у сфері соціальної підтримки ветеранів і демобілізованих осіб [58]. Дослідники виявили, що існуюча система соціального захисту ветеранів є фрагментованою та недостатньо гнучкою для ефективного задоволення їхніх потреб. Окрему увагу було звернуто на неузгодженість різних форм підтримки та обмежену дієвість поточної системи соціального забезпечення, яка часто не враховує індивідуальні особливості та потреби ветеранів.

Важливим аспектом дослідження стало виявлення проблеми недостатньої уваги до соціальних послуг у порівнянні з матеріальною допомогою. Експерти наголошують на необхідності створення комплексного підходу, який би охоплював не тільки фінансові, але й психологічні, соціальні та адаптаційні потреби ветеранів.

Особливу увагу дослідники приділили ролі територіальних громад у наданні соціальних послуг. Вони відзначають значну різницю у здатності різних громад надавати якісну соціальну підтримку, що призводить до нерівного доступу до послуг для ветеранів у різних регіонах країни [58].

Результати цього дослідження не лише окреслюють наявні проблеми, але й створюють основу для розробки ефективних стратегій їх вирішення. Вони підкреслюють важливість системного підходу до реформування сфери соціальної підтримки ветеранів, який враховував би як індивідуальні потреби, так і можливості місцевих громад, забезпечуючи більш ефективну інтеграцію ветеранів у мирне життя.

Науковці акцентує увагу на критичному аспекті безпеки в системі соціального захисту в Україні під час війни. Вона зазначає, що, окрім виконання своїх професійних обов'язків, соціальні працівники вимушені також приділяти значну увагу забезпеченню власної фізичної безпеки. Це створює додатковий тиск на й без того перевантажену систему соціального захисту. Заклади соціального захисту часто ставали об'єктами обстрілів, що вимагало термінової евакуації пацієнтів і персоналу. Така ситуація не лише загрожувала життю людей, але й породжувала серйозні матеріально-технічні та організаційні труднощі, особливо з огляду на особливі потреби вразливих верств населення [65].

Проблема безпеки тісно пов'язана з питанням недофінансування галузі, яке існувало ще до війни, і що загострилося в умовах конфлікту. Безпека вимагає додаткових ресурсів, яких і так бракує, створюючи порочне коло, де недостатнє фінансування призводить до зниження рівня безпеки, що в свою чергу ускладнює надання якісних соціальних послуг.

Іншою важливою проблемою є комплексна соціальна підтримка ветеранів війни та демобілізованих, яка має включати психологічну допомогу, підтримку у працевлаштуванні та адаптації до цивільного життя. Особливу увагу потрібно приділяти питанням реінтеграції ветеранів в умовах продовження бойових дій, що вимагає створення ефективної системи соціальної підтримки на рівні громад і держави в цілому. Важливими аспектами залишаються питання залучення ветеранів як вразливої категорії населення та посилення ролі ветеранських організацій у їхній соціальній адаптації.

Таким чином, серед основних проблем у реалізації соціальної підтримки ветеранів та демобілізованих є постійне зростання навантаження на соціальні служби через збільшення кількості осіб, які потребують підтримки, фрагментарність і недостатня гнучкість системи соціального захисту для задоволення індивідуальних потреб ветеранів, значний дисбаланс між наданням матеріальної допомоги та соціальних послуг, нерівний доступ

до соціальних послуг через різні можливості місцевих громад, а також проблеми безпеки соціальних працівників і закладів соціального захисту в умовах війни через критичне недофінансування галузі.

1.3. Державні програми підтримки ветеранів війни та демобілізованих.

Зростаючий попит на соціальну підтримку ветеранів війни та демобілізованих осіб, численні проблеми, пов'язані з їхньою реінтеграцією у мирне життя, потребують ефективної державної політики. Тому важливим елементом цієї політики є розробка та впровадження спеціальних державних програм, спрямованих на надання комплексної допомоги ветеранам, демобілізованим особам та їхнім родинам.

З моменту початку збройного конфлікту в Україні значну увагу приділяють розробці і прийняттю законодавчих актів, спрямованих на підтримку ветеранів і демобілізованих осіб. Одним із основних нормативних документів є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [45]. Цей закон встановлює правовий статус ветеранів війни, визначає основні види соціальних гарантій та пільг для цієї категорії громадян.

Зокрема, Закон передбачає право ветеранів на пільги з медичного обслуговування, житлових і транспортних послуг, а також на безкоштовне або пільгове отримання соціальних послуг. Закон також встановлює основні механізми для надання матеріальної підтримки та організації реабілітаційних заходів для військових, що повернулися з фронту.

Враховуючи специфіку української ситуації, важливу роль відіграють також програми, спрямовані на реінтеграцію ветеранів у цивільне життя, які реалізуються в рамках місцевих і державних ініціатив. Важливими для ветеранів є також державні програми психологічної реабілітації, що

допомагають їм відновити емоційну стабільність та адаптуватися до нових умов життя.

В Україні активно реалізуються державні програми та ініціативи, спрямовані на підтримку успішної соціальної адаптації військовослужбовців після завершення служби [23].

Зокрема, *Державна цільова програма соціальної та професійної адаптації військовослужбовців*, яка є одним із ключових інструментів державної політики щодо підтримки осіб, що завершили військову службу, у процесі їх інтеграції в цивільне життя. Програма спрямована на формування нових професійних компетентностей, підвищення рівня конкурентоспроможності ветеранів на ринку праці та створення сприятливих умов для їх самореалізації у мирному середовищі.

У межах програми організовуються курси перекваліфікації та підвищення кваліфікації за затребуваними на сучасному ринку праці спеціальностями. Серед найбільш популярних і перспективних напрямів – інформаційні технології, логістика, управління проєктами, будівельна справа, підприємництво, сфера обслуговування та охорони здоров'я. Особлива увага приділяється гнучкому підходу до навчання, зокрема можливості проходження курсів в онлайн-форматі, що дозволяє ветеранам поєднувати навчання з іншими аспектами адаптаційного процесу.

Програма реалізується у тісній співпраці зі службами зайнятості, професійно-технічними та закладами вищої освіти, а також із міжнародними партнерами, серед яких представники ООН, ЄС, НАТО, посольств та міжнародних благодійних організацій, що підтримують процес професійної реінтеграції ветеранів. Завдяки цьому учасники програм отримують доступ до якісної освіти, сучасних навчальних матеріалів та консультаційних послуг з питань побудови кар'єри.

Крім того, одним із важливих компонентів програми є створення умов для ефективного працевлаштування. У цьому контексті активно функціонують цифрові платформи, зокрема «Veterans Work UA», які

виконують роль своєрідного містка між ветеранами й роботодавцями. Ці платформи містять бази вакансій, рекомендації щодо написання резюме, поради з підготовки до співбесід, інформацію про можливості стажування, а також пропонують індивідуальні консультації з кар'єрними радниками. Ветерани мають змогу створювати особисті кабінети, проходити онлайн-навчання та долучатися до професійних спільнот.

Особливої ваги надається роботі з роботодавцями: проводяться інформаційні кампанії, які формують позитивне ставлення до ветеранів як до відповідальних, дисциплінованих і досвідчених працівників. У межах державно-приватного партнерства розробляються програми стажування та підтримки зайнятості, що дає змогу колишнім військовослужбовцям поступово адаптуватися до нових професійних умов.

Таким чином, Державна цільова програма соціальної та професійної адаптації військовослужбовців створює багаторівневу систему підтримки, яка охоплює як навчання, так і подальше працевлаштування. Вона відіграє важливу роль у формуванні сприятливого середовища для особистісного й професійного зростання ветеранів, а також сприяє їхній інтеграції в суспільство як активних, самостійних і соціально відповідальних громадян.

Також діє *Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?»*, започаткована в межах реформи системи психічного здоров'я з ініціативи першої леді Олени Зеленської, передбачає комплексну допомогу військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх родин. Її головною метою є створення ефективної системи психосоціальної підтримки, що враховує особливості пережитого досвіду військових дій та сприяє відновленню психічної рівноваги особистості.

Програма охоплює широкий спектр послуг, серед яких індивідуальні й групові психологічні консультації, терапевтичні заходи для подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР), кризову підтримку, консультування щодо розвитку навичок стресостійкості, програми арт-терапії та тілесно-орієнтованої терапії. Заняття з психологами передбачають

глибоку роботу з травматичним досвідом, розвиток ресурсів особистості, формування нових моделей поведінки в умовах мирного життя.

Надання послуг здійснюється у спеціалізованих центрах психологічної допомоги, які функціонують у великих містах, а також у регіональних військових шпиталях і закладах охорони здоров'я, пристосованих до роботи з ветеранами. Задля підвищення доступності допомоги активно впроваджуються мобільні бригади психологів, що виїжджають у віддалені райони, де проживають ветерани та їхні родини.

Одним із важливих напрямів роботи програми є навчання фахівців (психологів, психотерапевтів, соціальних працівників) сучасним підходам до підтримки ветеранів. Для цього проводяться спеціалізовані тренінги, семінари, супервізійні зустрічі за участі українських і міжнародних експертів. Особливу увагу приділено методикам роботи з бойовим стресом, профілактиці суїцидальної поведінки та налагодженню сімейних відносин після повернення військовослужбовця до мирного життя.

Програма також підтримує розвиток громадських ініціатив і ветеранських організацій, які займаються психологічною реабілітацією, самодопомогою та взаємопідтримкою серед ветеранів. Організуються групи взаємопідтримки, групи самодопомоги та тренінги особистісного розвитку, що сприяють налагодженню соціальних контактів і запобіганню соціальній ізоляції ветеранів.

Крім того, активно розвиваються цифрові інструменти підтримки – онлайн-платформи, гарячі лінії психологічної допомоги, мобільні додатки для самодіагностики психоемоційного стану та доступу до психологічних консультацій. Це дозволяє оперативно реагувати на запити ветеранів та їхніх родин, забезпечуючи безперервність психологічної підтримки в будь-яких умовах.

У рамках забезпечення належного рівня медичної підтримки для осіб, які проходили військову службу, реалізується *Програма реабілітації ветеранів та членів їхніх сімей на 2024–2026 роки*. Ця програма є важливою

складовою національної системи охорони здоров'я, орієнтованої на комплексне відновлення фізичного і психологічного стану військовослужбовців, які зазнали поранень, травм чи перенесли інші важкі наслідки бойових дій.

Програма передбачає широкий спектр медичних і реабілітаційних заходів, адаптованих до індивідуальних потреб кожного ветерана. Серед основних напрямів – проведення хірургічних втручань, фізична та психологічна реабілітація, ортопедичне протезування, медико-психологічна допомога, забезпечення лікарськими засобами та реабілітаційними засобами, доступ до сучасного високотехнологічного медичного обладнання. Окрема увага приділяється роботі з учасниками бойових дій, які отримали поранення, що суттєво вплинули на їхню рухову активність, здатність до самообслуговування та психологічну стійкість.

Реалізація програми відбувається через мережу медичних установ, що підпорядковані Міністерству охорони здоров'я України та Міністерству у справах ветеранів. Значну роль у наданні медичних послуг відіграють спеціалізовані центри реабілітації, шпиталі для ветеранів війни, санаторно-курортні установи та медичні підрозділи, які мають відповідну технічну базу й кваліфікованих фахівців. З метою підвищення якості допомоги активно розвивається міжвідомча співпраця, залучаються ресурси та експерти міжнародних організацій, зокрема Червоного Хреста, ВООЗ, Médecins Sans Frontières, USAID та інших.

У межах програми передбачено не лише лікування та фізичне відновлення, а й довготривала підтримка ветеранів, спрямована на соціальну інтеграцію, подолання травматичних наслідків та повернення до активного життя. Також забезпечується супровід сімей військовослужбовців, адже саме родина часто відіграє вирішальну роль у процесі реабілітації. Для членів родин проводяться консультації, тренінги з психологічної підтримки та надається можливість користування медичними послугами у партнерських закладах охорони здоров'я.

Загалом, Програма реабілітації ветеранів та членів їхніх сімей сприяє побудові ефективної системи довготривалої допомоги, яка відповідає стандартам доказової медицини, забезпечує гідне ставлення до захисників України та гарантує їм належну підтримку на всіх етапах відновлення.

У сфері *соціально-правового захисту* військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх родин держава забезпечує системну підтримку через розгалужену мережу інформаційних та консультаційних послуг. Особлива увага приділяється підвищенню обізнаності захисників України про їхні права, пільги та можливості, а також наданню правової допомоги щодо оформлення необхідних документів.

Один із ключових напрямів роботи – юридичне супроводження процедур, пов'язаних із присвоєнням статусу учасника бойових дій, інваліда війни чи члена сім'ї загиблого військовослужбовця. Цей статус відкриває доступ до широкого спектру соціальних гарантій, включаючи право на першочергове медичне обслуговування, безоплатне протезування, пільги на проїзд, санаторно-курортне лікування, а також грошові виплати.

Також забезпечується консультативна підтримка у питаннях, що стосуються нарахування та отримання грошових компенсацій, оформлення субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, отримання житла або компенсацій за його найм, користування освітніми грантами, зокрема для дітей військовослужбовців, які навчаються у закладах вищої освіти. Працюють спеціальні програми підтримки професійного навчання та перекваліфікації для членів родин ветеранів, а також забезпечується доступ до психологічної та соціальної допомоги.

У кожному обласному центрі функціонують гарячі лінії, консультаційні та юридичні центри, що надають індивідуальну підтримку. Вони діють на базі місцевих центрів безоплатної правової допомоги, громадських організацій, ветеранських хабів та представництв Міністерства у справах ветеранів. Крім того, дедалі більше уваги приділяється цифровим сервісам: працюють онлайн-платформи, де можна отримати фахову

консультацію, завантажити необхідні форми заяв, а також скористатися електронними чергами для запису на прийом до юриста чи соціального працівника.

Важливе місце у системі підтримки військовослужбовців і ветеранів займає *сімейна підтримка*, що реалізується через низку спеціальних державних і громадських ініціатив. Особлива увага приділяється родинам військових, які зазнали втрат, оскільки саме сім'я є важливою опорою для адаптації та відновлення психологічної рівноваги захисників.

Реалізація сімейної підтримки передбачає надання комплексної психологічної допомоги членам родин, проведення індивідуальних і групових консультацій, кризової терапії для подолання наслідків пережитих травматичних подій. Водночас функціонують програми безоплатного юридичного супроводу, що допомагають родинам оформлювати документи, отримувати належні пільги, субсидії та соціальні виплати.

Особливе місце відведено підтримці дітей військовослужбовців. Для них організовуються спеціалізовані літні табори, як-от «Ліга майбутніх переможців», «Артек-Буковель» та програма «Подорож до себе», які поєднують оздоровлення з елементами арт-терапії, психоемоційної підтримки та навчання життєвим навичкам. У межах таких таборів проводяться інтерактивні тренінги, творчі майстерні, соціально-психологічні ігри, спортивні та культурні заходи. Такі програми сприяють розвитку емоційної стійкості, навичок комунікації та допомагають дітям справлятися зі стресом.

Пілотні проєкти сімейної підтримки реалізуються у партнерстві з громадськими організаціями, благодійними фондами та міжнародними донорами. Зокрема, успішно працюють програми «Родинне коло» від БФ «Повернись живим», «Я-Ми» від ГО «Слово і діло», а також ініціативи за підтримки Міжнародної організації з міграції (МОМ) та Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ). У межах цих програм родини військових можуть безкоштовно отримати психологічну допомогу, взяти участь у групах

підтримки, відвідати освітні семінари з питань психічного здоров'я та виховання дітей у кризових умовах.

Завдяки співпраці державного сектору, громадських ініціатив та міжнародної допомоги створюється багаторівнева система підтримки родин військових, яка сприяє їхній соціальній адаптації, емоційному відновленню та інтеграції у суспільство.

Окремо варто відзначити *культурно-освітні програми*, які сприяють інтеграції ветеранів у громадське життя через участь у спортивних, культурних та освітніх заходах. Такі ініціативи не лише допомагають відновити фізичне і психологічне здоров'я, а й надають можливість знайти нові соціальні ролі в мирному житті, що є важливою частиною процесу реінтеграції.

Прикладом такої ініціативи є міжнародний проєкт «Invictus Games», який об'єднує ветеранів зі всього світу, даючи їм можливість брати участь у спортивних змаганнях. Цей проєкт спрямований не лише на фізичне відновлення, а й на психологічну підтримку, допомагаючи ветеранам повернути впевненість у своїх силах та подолати наслідки травм, отриманих під час служби.

Крім того, реалізуються програми з вивчення іноземних мов, розвитку лідерських якостей та отримання бізнес-освіти. Це дає ветеранам не тільки нові професійні навички, а й відкриває можливості для їхнього розвитку в громадському середовищі, допомагаючи їм стати лідерами у своїх громадах. Програми лідерства та бізнес-освіти проводяться як на національному, так і на міжнародному рівнях. Важливою частиною є також участь ветеранів у виставках, семінарах і конференціях, що дає можливість представити свій досвід, ділитися історіями та здобутками, а також налагоджувати корисні зв'язки для розвитку нових ініціатив.

Зокрема, культурні та освітні ініціативи включають активну участь ветеранів у громадських проєктах, що формує нові соціальні ролі і сприяє розвитку громадської свідомості. Відзначають це і експерти в галузі

соціальних програм, які зазначають, що активне залучення ветеранів до культурно-освітніх заходів є одним із ключових факторів успішної соціалізації після служби. Ветерани, які беруть участь у цих програмах, мають можливість не лише відновити фізичне і психологічне здоров'я, а й знайти нову мету в мирному житті, стати активними членами суспільства.

Таким чином, державні програми підтримки ветеранів і демобілізованих осіб є ключовим елементом у процесі їх реінтеграції у мирне життя. Вони включають не тільки фінансову допомогу, але й надання соціальних, медичних, психологічних та освітніх послуг. Однак важливою проблемою залишається недостатня гнучкість і фрагментарність існуючих програм, що потребує вдосконалення та вдосконалення механізмів їх реалізації. Тому подальше удосконалення державних програм, а також активна співпраця з громадськими організаціями є необхідними умовами для ефективної реінтеграції ветеранів в українське суспільство.

Висновки до першого розділу.

Підсумовуючи викладене у розділі, зазначимо, що ветерани та демобілізовані особи є особливою соціальною групою, яка відіграє значущу роль у зміцненні національної ідентичності, розвитку громадянського суспільства та збереженні історичної пам'яті народу. Їхній статус визначається не лише з точки зору юридичного закріплення прав і гарантій, а й через призму соціальної ролі, яка передбачає активну участь у суспільних процесах, передачу цінностей наступним поколінням та забезпечення прикладу громадянської відданості. Проте шлях повернення ветеранів і демобілізованих осіб до мирного життя є складним і супроводжується низкою викликів і проблем.

Адаптація після військової служби охоплює широке коло аспектів – від фізичного і психічного відновлення до соціальної, професійної й економічної

реінтеграції. Ветерани стикаються із психологічними труднощами, посттравматичним стресовим розладом, складнощами в пошуку роботи, налагодженні міжособистісних зв'язків та відновленні повноцінної ролі у родині й громаді. Соціальні бар'єри, упередження, недостатня обізнаність суспільства щодо потреб ветеранів лише ускладнюють цей процес.

Важливим механізмом підтримки ветеранів виступає державна політика, спрямована на створення системи всебічної допомоги та захисту. Законодавчі акти України, зокрема Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», забезпечують базові права та соціальні гарантії для ветеранів і членів їхніх сімей. Окрім правового забезпечення, діють численні державні програми, спрямовані на психологічну реабілітацію, професійну перекваліфікацію, фінансову підтримку, забезпечення житлом, медичне обслуговування та освітні можливості. Проте ефективність реалізації цих програм потребує подальшого вдосконалення, зокрема через посилення міжвідомчої взаємодії, залучення громадських організацій, активізацію громадської підтримки та впровадження інноваційних інклюзивних практик.

Аналіз сучасних досліджень у сфері супроводу ветеранів свідчить про необхідність індивідуалізованого підходу до кожного ветерана, з урахуванням його особистого досвіду, стану здоров'я, професійних навичок та життєвих планів. Створення сприятливого середовища для реінтеграції вимагає усунення структурних бар'єрів, забезпечення доступу до ресурсів та можливостей, а також формування в суспільстві позитивного ставлення до ветеранів як до активних учасників соціального і економічного життя.

Таким чином, теоретичні основи супроводу ветеранів та демобілізованих осіб вказують на складність та багатогранність процесу їхньої реінтеграції в суспільство. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку більш ефективних моделей супроводу, що поєднують правову, соціальну, психологічну, економічну та освітню підтримку, а також на вивчення вітчизняного й зарубіжного досвіду у цій

сфері. Це дозволить не лише полегшити повернення ветеранів до цивільного життя, а й забезпечити зміцнення соціальної єдності, стабільності та сталого розвитку української держави.

РОЗДІЛ 2.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ

2.1. Зміст і механізми супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб на сучасному етапі.

Супровід ветеранів та їхніх родин має надзвичайно важливе значення, оскільки ця категорія населення сьогодні належить до соціально вразливих і потребує посиленого захисту та допомоги [22]. Основними чинниками, що призводять до виникнення складних життєвих обставин у ветеранів, є наслідки бойових дій, терористичних актів, збройних конфліктів і тимчасової окупації, що визначено у Законі України «Про соціальні послуги» (Верховна Рада України, 2021).

Соціальні працівники безпосередньо залучені до всіх етапів соціального супроводу ветеранів і їхніх сімей. Вони здійснюють свою діяльність у Територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП), у військових підрозділах, закладах охорони здоров'я та безпосередньо в громадах, де забезпечують цілісну систему підтримки ветеранів.

Під час здійснення соціального супроводу військовослужбовців та їхніх родин у ТЦК та СП соціальні працівники виконують широкий спектр завдань. Їхня діяльність охоплює організацію та надання соціального супроводу, консультування, проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань соціального та правового захисту, представництво інтересів клієнтів, оцінку якості соціальних послуг, а також забезпечення соціально-психологічної підтримки діючих і звільнених військовослужбовців та їхніх родин [8, с. 93].

З метою вдосконалення соціального супроводу військових, у серпні 2023 року начальник Управління соціального супроводу Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗСУ, полковник Ярослав Калініченко, оголосив про створення патронатної служби у військових частинах. У кожному батальйоні планується сформувати команду з п'яти офіцерів соціальної роботи, які будуть відповідати за захист прав військовослужбовців, оцінку їхніх соціальних потреб, надання необхідних послуг та координацію взаємодії з державними структурами [11].

Подальшим кроком стало ухвалення 3 жовтня 2023 року постанови Кабінету Міністрів України № 1050 «Про реалізацію експериментального проєкту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил». Цей експериментальний проєкт спрямований на впровадження комплексного підходу до надання соціальних послуг безпосередньо у військових підрозділах, що дозволяє оперативно виявляти складні життєві обставини у військовослужбовців та їхніх сімей, своєчасно реагувати на них і мінімізувати їх наслідки.

Позитивний досвід соціального супроводу був продемонстрований Патронатною службою «Янголи Азову», створеною у 2014 році для підтримки військовослужбовців, які отримали поранення, були звільнені з полону, а також сімей загиблих. Для ефективної організації соціальної допомоги у складі служби функціонують спеціалізовані відділи: з роботи з пораненими, з роботи з полоненими та родинами зниклих безвісти, з роботи з сім'ями загиблих, а також медіа-відділ і відділ логістики.

Соціальний супровід ветеранів та їхніх родин активно реалізується також у закладах охорони здоров'я під час процесів лікування, реабілітації та протезування. Станом на вересень 2023 року, за даними Міністерства охорони здоров'я України, у складі мультидисциплінарних реабілітаційних команд у 14 медичних закладах працюють соціальні працівники. Всі вони пройшли спеціалізоване навчання за підтримки Програми розвитку ООН

(ПРООН), опанувавши навички психосоціальної підтримки, проведення мотиваційних консультацій, а також надання юридичного супроводу ветеранам. Участь соціальних працівників у реабілітаційних програмах забезпечує системний підхід до надання соціальних послуг, дозволяє своєчасно виявляти складні життєві обставини та працювати над їх подоланням.

У грудні 2023 року Уряд ухвалив рішення про зміни у Порядку організації реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я. Нововведення визначають важливу роль соціального працівника у процесі супроводу пацієнтів: він координує взаємодію з органами соціального захисту, надає консультації щодо процедур отримання допомоги і соціальних виплат, підтримує під час проходження військово-медичних або медико-соціальних експертиз, а також інформує про можливості отримання безкоштовної юридичної, психологічної допомоги й працевлаштування за місцем проживання.

Важливою складовою соціального супроводу є професійна інтеграція та реінтеграція військовослужбовців. Відповідно до Наказу Міністерства соціальної політики України від 21 вересня 2016 року № 1044, соціальні працівники мають право надавати послугу соціального супроводу ветеранам у процесі працевлаштування та безпосередньо на робочому місці. До основних завдань соціального працівника належить організація регулярних зустрічей з отримувачами послуг, сприяння у професійному самовизначенні, підвищенні конкурентоспроможності на ринку праці, моніторинг умов праці та надання підтримки під час адаптації до нового робочого середовища.

У процесі професійної інтеграції ветеранів виділяють п'ять основних етапів соціального супроводу на робочому місці. Перший етап – введення та орієнтація – розпочинається з моменту працевлаштування. На цьому етапі соціальний працівник проводить оцінку потреб ветерана, визначаючи вид і рівень необхідної допомоги, а також з'ясовує наявність ресурсів підприємства для підтримки, навчання, наставництва та логістичної

допомоги. Спільно з ветераном фахівець розробляє індивідуальний план навчання та підтримки під час адаптаційного періоду.

Другий етап – інтенсивна підтримка – передбачає сприяння у формуванні позитивних взаємин із колегами, створенні сприятливої атмосфери на новому робочому місці.

Третій етап – стабілізація – спрямований на подальший розвиток трудових навичок і закріплення професійних зв'язків у колективі.

Четвертий етап – поступове скорочення підтримки – має на меті зменшення обсягу допомоги з урахуванням зростання самостійності ветерана.

Завершальний, п'ятий етап полягає у прийнятті рішення про припинення надання підтримки на робочому місці, підведенні підсумків адаптаційного процесу, оцінці здатності ветерана до самостійного, продуктивного виконання службових обов'язків [23].

Важливою складовою соціального супроводу є також підтримка ветеранів у громадах за місцем їхнього проживання. Серед основних обов'язків соціальних працівників у цій сфері слід виділити надання консультацій, інформування про доступні послуги, представництво інтересів ветеранів, надання екстрених (кризових) соціальних послуг, розгляд заяв і звернень щодо отримання допомоги. Крім того, соціальні працівники здійснюють оцінку потреб у соціальних послугах, приймають рішення про їх надання, розробляють індивідуальні плани підтримки, укладають договори про надання послуг, а також проводять моніторинг і оцінювання ефективності реалізованих заходів [49].

У процесі надання послуги соціального супроводу ветеранам війни та членам їхніх сімей громади стикаються з рядом проблем. Серед основних слід виокремити труднощі у взаємодії та співпраці між установами охорони здоров'я, правоохоронними органами та працівниками соціальної сфери; нестачу кваліфікованих фахівців із соціальної роботи, що ускладнює своєчасне та якісне надання послуг соціального супроводу, консультування,

допомоги при працевлаштуванні, організації роботи груп підтримки чи взаємодопомоги для ветеранів та їхніх родин. Також проблемою залишається відсутність центрів психологічної підтримки, мобільних бригад, ветеранських просторів тощо [23].

З метою вирішення частини зазначених проблем Міністерство соціальної політики у грудні 2023 року впровадило пілотний проєкт «Послуга з формування життєстійкості в громаді». У рамках цього проєкту передбачено створення центрів життєстійкості в кожній громаді, де надаватиметься підтримка ветеранам та членам їхніх сімей, проводитиметься оцінка їхніх соціальних потреб і визначення шляхів їх задоволення (Кабінет Міністрів України, 2023).

Нова послуга базується на системному підході до психосоціальної підтримки, розвитку навичок стресостійкості та первинної психологічної допомоги членам родин ветеранів, а також на попередженні виникнення психологічних травм. Спочатку фахівці здійснюють оцінку потреб отримувачів послуг та складають індивідуальну «дорожню карту» підтримки, після чого забезпечують допомогу у встановленні контактів з іншими організаціями, здатними задовольнити виявлені потреби.

З метою глибшого аналізу особливостей здійснення соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб на сучасному етапі, було проведено емпіричне дослідження, яке дозволило виявити основні тенденції, виклики та ефективні практики в даній сфері.

Мета дослідження: аналіз процесу здійснення соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб та визначення ефективних підходів до цієї практики.

Завдання дослідження:

1. Оцінити існуючу систему соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб в Україні;
2. Виявити основні труднощі та виклики, з якими стикаються соціальні працівники при наданні послуг супроводу;

3. Визначити основні чинники, що впливають на ефективність здійснення соціального супроводу;

4. Розробити рекомендації щодо покращення системи соціального супроводу для ветеранів та демобілізованих осіб.

Характеристика респондентів дослідження: фахівці із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб.

Для здійснення емпіричного дослідження було відібрано десять територіальних громад Тернопільської області, що відрізняються за розміром, рівнем розвитку соціальної інфраструктури та досвідом надання послуг ветеранам та демобілізованим особам. До переліку досліджуваних громад увійшли: Тернопільська, Чортківська, Кременецька, Зборівська, Бережанська, Монастирська, Гусятинська, Шумська, Лановецька та Підволочиська територіальні громади.

Вибір зазначених громад обумовлений прагненням охопити як великі урбанізовані центри, так і громади середнього та меншого розміру, що дозволяє комплексно проаналізувати особливості організації соціального супроводу ветеранів у різних умовах. Тернопільська громада представлена як найбільший адміністративний центр області з розвиненою соціальною інфраструктурою. Чортківська та Кременецька громади мають досвід реалізації ініціатив, спрямованих на підтримку ветеранів. Збаразька та Бережанська громади демонструють активність громадськості у розвитку соціальних послуг. Козівська, Скалатська та Підгаєцька громади репрезентують середні та малі громади, де соціальна підтримка потребує особливих підходів з урахуванням ресурсних можливостей і специфіки локального контексту. Такий підхід до формування вибірки дозволяє виявити спільні та відмінні риси здійснення соціального супроводу ветеранів у різних типах громад, що сприятиме глибшому розумінню особливостей надання послуг на сучасному етапі.

До складу респондентів увійшли 28 фахівців з супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. Результати анкетування дозволяють детально

оцінити фактори, що впливають на ефективність соціального супроводу ветеранів, а також виявити основні труднощі та потреби в цій сфері.

Більшість респондентів мають значний досвід роботи у сфері соціального захисту населення. Так, 35,71% респондентів працюють у цій галузі більше 5 років, 28,57% – від 1 до 3 років, 7,14% – від 3 до 5 років і 21,43% мають досвід роботи до 1 року. Серед опитаних є ветерани та члени родин військовослужбовців.

35,71% респондентів мають спеціалізовану освіту у галузі соціальної роботи, психології чи права, що є важливим для ефективного соціального супроводу. У той же час, 64,29% респондентів не мають такої освіти, що вказує на потребу в додатковій підготовці та навчанні. Також 78,57% фахівців пройшли додаткові тренінги або курси з питань соціального супроводу ветеранів, що свідчить про їхню високий рівень готовності постійно підвищувати кваліфікацію. Водночас 21,43% респондентів не проходили таких тренінгів, що вказує на можливу потребу в подальшому розвитку їх професійних навичок у цій галузі.

Труднощі, з яким наші респонденти стикаються при здійсненні соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб, відображені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Основні труднощі при здійсненні соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб

Труднощі	Кількість (%)
Брак ресурсів (людських, матеріальних)	53,57%
Недостатня взаємодія з іншими установами (медичними, правовими)	35,71%
Високий рівень психоемоційного навантаження	42,86%
Недостатня підготовка ветеранів до цивільного життя	25,00%
Відсутність центрів психологічної підтримки в громаді	39,29%

Щодо форм роботи з ветеранами війни та демобілізованими особами, то 71,43% респондентів надають ветеранам індивідуальні консультації, а

64,29% організовують зустрічі з групами підтримки. Також значна частина фахівців (57,14%) надає психологічну допомогу, а 53,57% займаються підтримкою при працевлаштуванні.

Відносно взаємодії між соціальними працівниками, медичними та правоохоронними органами, то 35,71% респондентів оцінюють її як високу, 53,57% – як середню, 10,71% – як низьку.

Більшість опитаних вважають, що психологічна підтримка є ключовим фактором для успішної соціальної адаптації ветеранів, про що свідчать відповіді 78,57% респондентів. Підтримка на роботі була відзначена 64,29% учасників опитування як важлива умова адаптації. Трохи менше респондентів (53,57%) наголосили на значенні спільної діяльності з родиною для ефективної інтеграції ветеранів у мирне життя. Наявність житлових умов визначили важливим фактором 35,71% опитаних. Водночас 42,86% фахівців підкреслили потребу у підвищенні кваліфікації або професійній перепідготовці як необхідному ресурсі для підтримки ветеранів.

У відповідях на питання щодо заходів і ресурсів, які необхідно впровадити для покращення соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб, респонденти висловили низку важливих пропозицій.

Частина фахівців наголосила на необхідності розширення мережі центрів психологічної підтримки у громадах, що дозволить своєчасно надавати допомогу ветеранам у подоланні посттравматичних розладів. Досить часто респонденти акцентували увагу на потребі підвищення рівня професійної підготовки соціальних працівників, зокрема шляхом організації спеціалізованих тренінгів та курсів.

Значна кількість учасників опитування вказала на важливість розвитку міжвідомчої співпраці, що передбачає координацію дій між закладами соціального захисту, медичними установами, правоохоронними органами та громадськими організаціями. Окремо респонденти звернули увагу на потребу у створенні мобільних груп соціального супроводу, що дозволить

оперативніше реагувати на потреби ветеранів, особливо у віддалених населених пунктах.

Також було висловлено пропозиції щодо підвищення обізнаності ветеранів про існуючі програми підтримки через інформаційні кампанії та активне використання сучасних ІТ-інструментів для комунікації і супроводу.

Більшість респондентів (89,29%) вважають роль сучасних інформаційних технологій дуже важливою, тоді як 10,71% оцінюють її як помірно важливу.

Більшість респондентів (64,29%) часто використовують ІТ-ресурси для комунікації з ветеранами, а 32,14% – інколи. Лише 3,57% респондентів зазначили, що рідко використовують ІТ для такої комунікації.

Отже, ефективний соціальний супровід ветеранів та демобілізованих осіб потребує комплексного підходу, що враховує індивідуальні потреби кожного клієнта, сприяє їхній адаптації та інтеграції в суспільство. Важливим чинником успішної реалізації таких програм стає використання сучасних засобів і методів, серед яких провідне місце займають інформаційні технології. Саме їхній потенціал відкриває нові можливості для оптимізації процесів супроводу, підвищення доступності та якості наданих послуг. Розглянемо докладніше роль сучасних інформаційних технологій у соціальному супроводі ветеранів та демобілізованих осіб.

2.2. Роль цифрових технологій у супроводі ветеранів та демобілізованих осіб.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» (2019), соціальний супровід осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, передбачає надання комплексу заходів із метою підтримки, адаптації та інтеграції таких осіб у суспільство [44]. В умовах діджиталізації суспільства

ключову роль у підвищенні ефективності надання соціальних послуг відіграють цифрові технології.

Цифрові технології стали важливим інструментом оптимізації процесів соціального супроводу. Вони забезпечують оперативність обробки даних, доступність послуг, розширення каналів комунікації між клієнтами і соціальними працівниками, а також підвищують якість моніторингу та оцінювання результатів соціальної роботи. У Стратегії розвитку цифрової трансформації соціальної сфери України на період до 2025 року, затвердженій Кабінетом Міністрів України, наголошується на необхідності впровадження електронних сервісів для спрощення доступу громадян до соціальної підтримки.

Однією з важливих платформ, що сприяють соціальному супроводу ветеранів, є «Єдиний державний реєстр ветеранів війни», створений відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 497 від 19 червня 2019 року. Реєстр забезпечує облік осіб, які мають статус ветеранів війни, дозволяє ефективніше координувати надання їм пільг, компенсацій і послуг. Автоматизація процесу обліку сприяє точності даних і оперативному реагуванню на потреби демобілізованих [64].

Однією з важливих платформ, що сприяють соціальному супроводу ветеранів, є «Єдиний державний реєстр ветеранів війни», створений відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 497 від 19 червня 2019 року. Реєстр забезпечує облік осіб, які мають статус ветеранів війни, дозволяючи ефективніше координувати надання їм пільг, компенсацій і послуг. Цей реєстр дозволяє автоматизувати процес обліку, що підвищує точність даних і оперативність реагування на зміни в потребах ветеранів та демобілізованих осіб. Згідно з дослідженнями І. Шапошникова та М. Макара, така автоматизація сприяє зменшенню адміністративного навантаження на соціальних працівників, підвищує прозорість процесу та значно скорочує час, необхідний для надання послуг [64].

Застосування електронних платформ та мобільних додатків для консультування ветеранів, таких як «Е-ветеран», реалізованих за підтримки Міністерства у справах ветеранів України, дозволяє забезпечити дистанційну консультаційну допомогу у правових, медичних і соціальних питаннях. Мобільні додатки, які дозволяють ветеранам отримувати необхідну інформацію і підтримку через інтернет, стають важливим інструментом для осіб, які проживають у віддалених районах або мають обмежену мобільність.

Науковці також підкреслюють, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій у соціальній сфері значно розширює можливості самостійної активності ветеранів. За словами О. І. Руденка, цифрові платформи сприяють формуванню активної громадянської позиції серед ветеранів, їхній професійній переорієнтації та самореалізації [51]. Крім того, інтеграція ІТ у соціальну роботу створює умови для дистанційного навчання, психологічної підтримки, групових занять та інших форм інтерактивної взаємодії.

Особливої уваги заслуговує розвиток телемедицини як складової соціального супроводу ветеранів. Відповідно до Закону України «Про особливості надання електронних публічних послуг у сфері охорони здоров'я» (2022), телемедичні послуги дають змогу отримувати консультації лікарів без необхідності фізичного відвідування медичних установ. Це сприяє підвищенню доступності медичної допомоги для ветеранів, що мають інвалідність або обмеження у пересуванні. За даними А. Дулі та Т. Спіріна, телемедицина є потужним інструментом для забезпечення доступу до медичних послуг, особливо для ветеранів, що пережили фізичні та психічні травми під час служби. Використання онлайн-консультацій з лікарями дозволяє ветеранам отримувати допомогу без затримок і без необхідності фізично відвідувати медичні установи, що часто є проблематичним через транспортні обмеження або фізичні недуги [11].

Однак поряд із численними перевагами використання цифрових технологій у соціальному супроводі ветеранів існують і певні виклики. До

них належать нерівномірний доступ до цифрових технологій серед різних категорій населення, недостатній рівень цифрової грамотності деяких ветеранів, а також питання захисту персональних даних. На це звертають увагу дослідники В. Кравченко та Л. Лещенко, які наголошують на необхідності поєднання цифрових рішень із традиційними формами соціальної роботи, орієнтованими на індивідуальні потреби клієнтів [21].

Міністерство цифрової трансформації України разом з Комітетом з питань цифрової трансформації Верховної Ради України та іншими державними органами і громадськими організаціями, впровадило ряд важливих ініціатив і проєктів, що ґрунтуються на цифрових технологіях. Більшість адміністративних послуг надається на місцевому чи регіональному рівнях. Окрім того, значна частина послуг для громадян та бізнесу доступна через місцеві органи влади за місцем проживання. Особливо важливим є перехід адміністративних послуг в електронний формат, що дозволить громадянам отримувати їх у будь-який час і з будь-якого місця. Однак, разом з розвитком місцевих та регіональних електронних послуг зростає складність політики та вирішення питань, що стосуються сумісності, стандартизації, взаємодії та синергії між усіма видами послуг на різних рівнях і адміністраціях, які залучені до цього процесу [64].

Вчені [51] визначають переваги використання цифрових технологій у процесах соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб включають:

- *доступність*: цифрові інструменти є доступними для широкої аудиторії, що забезпечує ефективне поширення інформації та послуг серед різних соціальних груп;
- *інтерактивність*: цифрові технології дозволяють створювати інтерактивні рішення, які підвищують ефективність навчальних процесів і забезпечують індивідуальний підхід до кожного користувача;
- *різноманітність інструментів*: існує багато цифрових платформ і ресурсів, таких як онлайн-курси, сервіси для пошуку роботи, соціальні

мережі та платформи для психологічної підтримки, які можуть сприяти в різних аспектах інтеграції та реінтеграції.

Цифрові інструменти та ресурси відкривають численні можливості для соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб, забезпечуючи доступ до навчання, пошуку роботи та підтримки зв'язків. Платформи для онлайн-навчання, такі як Coursera, edX і Udemy, дають змогу здобувати нові знання та навички в різних сферах, що сприяє професійному розвитку та адаптації до нових умов життя. Для пошуку роботи платформи, як LinkedIn і Indeed, надають можливість знайти вакансії та успішно інтегруватися на ринок праці.

Соціальні мережі, зокрема Facebook і Twitter, дозволяють підтримувати контакт зі спільнотою, а також отримувати допомогу та підтримку від родичів і друзів, що є важливим аспектом у процесі соціалізації. Крім того, платформи для психологічної підтримки, такі як BetterHelp і Talkspace, пропонують онлайн-консультації з психологами, що допомагають подолати стрес і травми, пов'язані з досвідом війни, і сприяють емоційному відновленню.

Таким чином, цифрові ресурси мають великий потенціал у процесі соціальної реінтеграції ветеранів і демобілізованих осіб, пропонуючи доступ до необхідних знань, професійної діяльності та емоційної підтримки.

Однак важливо зазначити, що доступ до цифрових технологій не є універсальним, і не всі мають можливість скористатися їх перевагами через відсутність доступу до комп'ютерів, смартфонів чи Інтернету, що обмежує їх можливості для інтеграції у суспільство.

Цифрова грамотність включає в себе комплекс знань, умінь і навичок, необхідних для безпечного і ефективного використання цифрових технологій та інтернет-ресурсів. Водночас питання безпеки при використанні цих технологій може створювати ризики, зокрема кіберзлочинність, шахрайство та крадіжку персональних даних.

Кіберзлочинність охоплює будь-яку злочинну діяльність, здійснену в цифровому середовищі. Хоча зазвичай ми асоціюємо її з "хакерством", що передбачає несанкціоноване проникнення у цифрові системи, існує безліч інших видів злочинів, у тому числі фізичних, що можуть відбуватися в онлайн-просторі.

Захист персональних даних і забезпечення безпеки користувачів є критично важливими для безпечного використання цифрових технологій. Для ефективного користування цифровими інструментами людям необхідні базові комп'ютерні та мовні навички. Тому важливо організовувати курси та програми з цифрової грамотності, орієнтуючись на тих, хто потребує допомоги.

Не менш важливими є етичні аспекти використання цифрових технологій. Це включає забезпечення приватності користувачів і запобігання дискримінації. При створенні та використанні цифрових інструментів потрібно дотримуватися високих етичних стандартів.

Цифрові платформи, що використовуються для навчання, пошуку роботи та комунікації, можуть допомогти людям, які постраждали внаслідок війни, розвивати нові навички, знаходити роботу, залишатися на зв'язку з близькими і відчувати свою причетність до суспільства. Однак важливо враховувати обмеження цифрових технологій, такі як цифровий розрив, питання безпеки та етики.

З огляду на вищезазначене, важливою задачею є удосконалення цифрових платформ і додатків для соціального супроводу ветеранів, зокрема впровадження інтегрованих систем, які забезпечать комплексний підхід до надання соціальних, медичних та правових послуг. Такі системи дозволять не тільки зменшити адміністративні витрати, а й створити єдину базу даних, що полегшить доступ до інформації для як соціальних працівників, так і для самих ветеранів.

Особливо важливою є роль розвитку цифрової грамотності серед ветеранів, що дозволить їм більш ефективно використовувати всі

можливості, які надаються через цифрові платформи. Навчальні курси з основ комп'ютерної грамотності, організовані як на місцевому, так і на центральному рівнях, можуть стати важливим етапом у процесі адаптації ветеранів до цифрового світу. Тренінги, семінари та інші форми підтримки допоможуть підвищити рівень цифрової грамотності серед ветеранів і забезпечити їх успішну інтеграцію в цифрову економіку.

Таким чином, цифрові технології істотно змінюють підходи до соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб, розширюючи можливості для ефективної підтримки, інтеграції та реабілітації цієї категорії громадян. Водночас їх застосування потребує системного підходу, що враховує технічні, правові та етичні аспекти, а також спрямованого розвитку цифрових компетентностей як у фахівців соціальної сфери, так і у самих ветеранів.

2.3. Рекомендації щодо удосконалення змісту і механізмів супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб.

Процес супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб в Україні має стратегічне значення для забезпечення їхньої соціальної адаптації, інтеграції у мирне життя та реалізації прав і свобод. Незважаючи на наявність нормативно-правових актів, зокрема Законів України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» (1992), «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993), а також Державної цільової програми щодо соціальної та професійної адаптації учасників АТО/ООС (Постанова КМУ від 31 березня 2015 р. № 179), сучасна практика вказує на потребу суттєвого вдосконалення механізмів соціального супроводу.

Аналіз чинних підходів до супроводу вказує на декілька напрямів його удосконалення:

Перш за все, необхідним є *посилення міжвідомчої координації в наданні послуг ветеранам*. Наразі діяльність Міністерства у справах ветеранів України, органів соціального захисту, центрів зайнятості, територіальних громад та неурядових організацій часто має фрагментарний характер [13]. Рекомендовано запровадити єдину цифрову платформу для об'єднання інформації про потреби ветеранів, доступні послуги та стан їх надання. Така платформа може базуватися на успішних прикладах функціонування систем «єдиного вікна» в галузі соціальних послуг.

Другим важливим аспектом є необхідність *удосконалення професійної підготовки фахівців*, які здійснюють соціальний супровід. Дослідження [8] доводить, що значна частина соціальних працівників потребує поглиблених знань з психології бойових травм, посттравматичного стресового розладу (ПТСР), кризового консультування. Доцільно розробити спеціалізовані програми підвищення кваліфікації з обов'язковим проходженням практичного стажування у ветеранських організаціях або реабілітаційних центрах.

Третій напрям удосконалення пов'язаний із *впровадженням індивідуалізованого підходу до соціального супроводу*. Враховуючи різноманітність життєвих ситуацій ветеранів – від проблем із працевлаштуванням до питань психологічної реабілітації, – стандартні процедури недостатні. Згідно із методичними рекомендаціями Міністерства у справах ветеранів (2022), важливо формувати індивідуальні плани реабілітації та супроводу із залученням самих ветеранів та їхніх родин до процесу прийняття рішень.

Окрему увагу слід приділити розвитку партнерства з громадськими та волонтерськими організаціями. На сьогодні саме недержавні об'єднання демонструють гнучкість і оперативність у реагуванні на потреби ветеранів [47]. Рекомендується розширити практику залучення недержавних громадських організацій до процесу соціального супроводу через механізми

державного замовлення соціальних послуг, як це передбачено Законом України «Про соціальні послуги» (2019).

Інноваційним напрямом вдосконалення є активніше застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Ветерани та демобілізовані особи повинні мати доступ до електронних сервісів з можливістю онлайн-реєстрації заявок на отримання послуг, консультацій, психологічної підтримки, що передбачено Концепцією розвитку електронного урядування в Україні (Розпорядження КМУ від 20 вересня 2017 р. № 649-р).

Не менш важливою є рекомендація щодо запровадження систематичного моніторингу і оцінювання якості наданих послуг. Створення системи незалежної оцінки задоволеності ветеранів отриманими послугами допоможе виявляти проблемні аспекти й своєчасно коригувати діяльність уповноважених органів.

Рекомендації щодо удосконалення системи соціального супроводу ветеранів і демобілізованих осіб охоплюють комплекс заходів, спрямованих на покращення ефективності надання соціальних послуг та забезпечення належного рівня підтримки в процесі переходу до мирного життя (таблиця 2.2.).

Таблиця 2.2.

Рекомендації щодо удосконалення системи соціального супроводу ветеранів і демобілізованих осіб

№	Рекомендація	Обґрунтування
<i>На державному рівні</i>		
1	Вдосконалення координації та співпраці між державними та недержавними установами	Системна взаємодія, чіткий розподіл функцій і спільна відповідальність дозволять забезпечити безперервний супровід ветеранів від моменту вступу на військову службу до їхньої адаптації в цивільному середовищі. Створення єдиного інформаційного простору для всіх суб'єктів, залучених до процесу соціальної допомоги, сприятиме оперативному вирішенню проблем ветеранів та наданню їм комплексної підтримки у

		реальному часі.
2	Організація ефективної системи інформування ветеранів про доступні соціальні послуги	Забезпечення вчасного та всебічного доступу до інформації сприятиме тому, що ветерани зможуть оперативно отримувати відомості про всі передбачені для них законодавством послуги, пільги та підтримку відповідно до їхнього статусу.
3	Запровадження цифрових технологій у сфері надання соціальних послуг ветеранам та членам їхніх сімей	Діджиталізація сприятиме також суттєвому скороченню бюрократичних процедур і спростить процес отримання необхідної підтримки.
4	Регулярне оцінювання впроваджених проєктів і якості наданих соціальних послуг	Отримання постійного зворотного зв'язку від ветеранів і членів їхніх сімей щодо доступності та якості допомоги дозволяє своєчасно виявляти проблемні аспекти, оперативно вносити корективи у роботу та вдосконалювати процеси відповідно до актуальних потреб і викликів.
5	Необхідність залучення додаткової кількості кваліфікованих фахівців до роботи з ветеранами та їхніми родинами	Аналіз результатів проведеного дослідження засвідчив необхідність залучення більшої кількості фахівців до роботи з ветеранами та членами їхніх сімей, оскільки наразі спостерігається дефіцит кваліфікованих соціальних працівників у цій сфері. Водночас фахівці, які вже надають відповідні послуги, потребують підвищення своєї професійної компетентності, зокрема вдосконалення практичних навичок комунікації, глибшого опанування чинної нормативно-правової бази та набуття інших важливих умінь, що відповідають специфіці роботи з ветеранами.
На рівні громади		
1	Створення координаційної центру	Це забезпечить узгодженість роботи та допоможе вибудувати чіткі вертикальні зв'язки між різними рівнями влади й організаціями, що надають послуги. Основні функції такої координаційної структури можуть включати: організацію планування та розподілу ресурсів (фінансових, матеріальних та інших); координацію взаємодії між державними і недержавними інституціями; обмін

		найкращими практиками реалізації проєктів; а також здійснення оцінки результативності діяльності.
2	Залучення громади до процесу соціальної супроводу	Важливо, щоб громада була готова створити умови, які сприятимуть швидкому включенню ветеранів у соціальне життя, надаючи їм підтримку та розуміння. Це має значення не лише для особистого благополуччя ветерана та його родини, а й для зміцнення соціальної стійкості самої громади.
3	Створення дорожньої карти доступних послуг	Це забезпечить ветеранам своєчасний та повний доступ до всіх необхідних послуг.
<i>На рівні держави і громади</i>		
1	Залучення ветеранів до оцінки та вдосконалення системи надання соціальних послуг	Це дасть змогу врахувати їхній особистий досвід, що дозволить більш точно визначити, наскільки чинні програми відповідають реальним потребам ветеранів і їхніх родин.
2	Залучення ветеранів до системи надання соціальних послуг за принципом «рівний — рівному», як у ролі соціального працівника, так і як члена мультидисциплінарної команди	Участь фахівців із бойовим досвідом сприяє швидкому встановленню комунікації між спеціалістом і клієнтом; формуванню довірливих відносин; прискоренню процесу адаптації через особистий приклад; покращенню емоційного стану та зміцненню відчуття приналежності до спільноти.
3	Формування позитивного образу ветерана в медіапросторі	Це підсилює усвідомлення громадськістю важливості ролі, яку відіграють українські військовослужбовці у житті суспільства.
4	Організація навчальних заходів (тренінгів, курсів та інших форм підготовки) для цивільного населення	Оволодіння навичками спілкування і налагодження взаємодії між цивільними громадянами та ветеранами й їхніми родинами підвищує обізнаність щодо особливих потреб і труднощів цієї категорії осіб, а також допомагає запобігати їх соціальній ізоляції.

Отже, удосконалення механізмів соціального супроводу ветеранів і демобілізованих осіб є необхідним кроком для забезпечення ефективної

адаптації цієї категорії громадян до мирного життя. Перш за все, важливим є створення єдиного інформаційного простору та посилення міжвідомчої координації, що дозволить забезпечити своєчасне надання послуг і комплексну підтримку ветеранів.

Також ключовим є вдосконалення професійної підготовки фахівців, які працюють із ветеранами, що передбачає поглиблене навчання в області психології та кризового консультування, а також залучення додаткових ресурсів для поліпшення їхньої кваліфікації.

Індивідуалізований підхід до соціального супроводу, що передбачає врахування різноманітних життєвих ситуацій кожного ветерана, дозволить створити більш ефективну систему підтримки, спрямовану на вирішення конкретних проблем. Важливим елементом є також партнерство з громадськими та волонтерськими організаціями, що демонструють гнучкість і здатність оперативно реагувати на потреби ветеранів.

Упровадження інноваційних технологій, зокрема цифрових платформ для реєстрації та отримання послуг, забезпечить ветеранам більш зручний і доступний доступ до підтримки. Оцінка якості наданих послуг та постійний моніторинг дозволять вчасно коригувати роботу відповідних структур і гарантувати задоволеність ветеранів.

Таким чином, рекомендації щодо удосконалення механізмів соціального супроводу ветеранів і демобілізованих осіб спрямовані на створення більш ефективної, інтегрованої та доступної системи, яка відповідає потребам ветеранів і їхніх родин. Це забезпечить не лише ефективну адаптацію ветеранів у мирному житті, а й сприятиме соціальній інтеграції та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Висновки до другого розділу.

Соціальний супровід ветеранів та демобілізованих осіб – це багатогранний процес, який потребує активної взаємодії не лише самих учасників бойових дій та їхніх родин, а й органів державної влади, місцевого самоврядування, громадського сектору, благодійних організацій, волонтерських ініціатив і засобів масової інформації.

Ефективність процесу соціального супроводу безпосередньо залежить від рівня взаємодії ветеранів і демобілізованих осіб із родинами, громадами та суспільством загалом, а також від їхньої активності у професійному та громадському житті.

На основі проведеного дослідження та практичного досвіду респондентів було запропоновано шляхи вдосконалення системи соціального супроводу ветеранів і демобілізованих осіб та сформульовано такі рекомендації:

Підвищення ефективності взаємодії установ та організацій на всіх рівнях у процесі надання соціального супроводу вимагає покращення координації між державними і недержавними структурами. На рівні територіальних громад доцільно створювати обласні координаційні центри для об'єднання зусиль та забезпечення безперервності підтримки.

Забезпечення якості соціальних послуг передбачає впровадження постійного моніторингу та оцінювання їхньої ефективності із залученням самих ветеранів і демобілізованих осіб, що дозволить оперативно реагувати на реальні потреби цільової групи.

Важливою умовою якісного соціального супроводу є наявність кваліфікованих фахівців, здатних працювати із специфікою запитів ветеранів. Для цього необхідно не тільки розширити кадровий склад за рахунок самих ветеранів, які можуть виконувати функції соціальних працівників або членів мультидисциплінарних команд за принципом «рівний-рівному», а й організувати систематичне підвищення кваліфікації діючих працівників.

Ефективна інформаційна підтримка ветеранів та демобілізованих осіб вимагає створення спеціалізованих ресурсів і платформ, які забезпечать своєчасний доступ до актуальної інформації про доступні послуги, а також підвищення рівня правової грамотності соціальних працівників щодо чинного законодавства у сфері соціального захисту.

Оптимізація процесу супроводу потребує активного впровадження цифрових технологій: діджиталізація процедур та послуг дозволить зменшити бюрократичне навантаження та пришвидшити процес отримання допомоги. Важливою є також розробка та постійне оновлення карти послуг для соціальних працівників, що сприятиме кращій орієнтації у наявних ресурсах.

Активне залучення громади до процесу соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб є критичним фактором успішної соціальної адаптації. Для цього необхідно реалізовувати комплексні заходи інформаційного та просвітницького характеру на державному та місцевому рівнях, що сприятимуть формуванню у громад позитивного ставлення та готовності підтримувати ветеранів у процесі інтеграції в цивільне життя.

ВИСНОВКИ

Досліджено поняття, статус і соціальну роль ветеранів та демобілізованих осіб в українському суспільстві, що дозволило виявити важливість їх участі не лише в обороноздатності держави, але й у формуванні національної ідентичності, патріотичних цінностей та соціального капіталу країни. Встановлено, що статус ветеранів і демобілізованих осіб є багатовимірним і охоплює військові, соціальні, психологічні та економічні аспекти. З'ясовано, що їх потреби в постслужбовий період включають не тільки медичну допомогу, а й соціальну та психологічну реабілітацію, що особливо важливо для інтеграції в цивільне життя.

Вивчено основні проблеми та виклики адаптації ветеранів після повернення до цивільного життя. Встановлено, що адаптація ветеранів до цивільного життя є складним і багатогранним процесом, який потребує комплексного підходу. Серед основних проблем – це соціальна ізоляція, важкість у відновленні психоемоційного стану, а також складнощі при працевлаштуванні, оскільки багато ветеранів мають обмежені можливості через специфіку їхньої професійної підготовки. З'ясовано, що існує потреба у створенні більш адаптованих програм соціалізації, які допомагатимуть ветеранам не лише знайти роботу, а й відновити зв'язки з соціумом.

Оцінено ефективність існуючих державних програм підтримки ветеранів і демобілізованих осіб, що дало змогу визначити наявні проблеми в організації підтримки. Вивчено, що хоча в Україні існують державні програми, спрямовані на підтримку ветеранів, їхня ефективність часто обмежена через недостатнє фінансування, відсутність кваліфікованих фахівців для соціальної реабілітації та недостатню інтеграцію з іншими державними ініціативами. Водночас, роль громадських організацій та волонтерських ініціатив є важливою, оскільки вони часто компенсують слабкі місця державної підтримки, створюючи мережі допомоги та підтримки ветеранів.

Оцінено стан соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб на сучасному етапі, що дозволило виявити ключові недоліки в існуючих механізмах. З'ясовано, що основними проблемами є розрізненість та відсутність інтегрованої системи підтримки, недостатня поінформованість ветеранів про доступні соціальні послуги, а також обмежений доступ до медичної та соціально-психологічної допомоги у віддалених регіонах. Крім того, встановлено, що значна частина ветеранів стикається з труднощами при отриманні правової підтримки для вирішення соціальних, економічних та правових питань.

Досліджено роль цифрових технологій у соціальному супроводі ветеранів та демобілізованих осіб. Встановлено, що цифрові технології мають значний потенціал у підтримці процесу реабілітації ветеранів, особливо через створення онлайн-платформ для соціальної та психологічної підтримки, дистанційного навчання, працевлаштування та соціалізації. Однак, виявлено, що на сьогоднішній день ці технології використовуються недостатньо ефективно, що потребує удосконалення інфраструктури для ветеранів та підвищення їхньої цифрової грамотності.

Розроблено пропозиції щодо удосконалення механізмів соціального супроводу ветеранів і демобілізованих осіб, серед яких виділяються: необхідність інтеграції державних і громадських ініціатив у єдину систему підтримки, створення спеціалізованих центрів для реабілітації ветеранів, а також розробка комплексних програм психологічної допомоги. Крім того, запропоновано впровадження більш активних механізмів працевлаштування, зокрема через використання новітніх технологій, а також значне покращення інформування ветеранів про наявні програми підтримки через доступні платформи.

У перспективі вважаємо за необхідне дослідити зміст військової соціальної роботи з метою розробки механізмів формування єдиної системи супроводу учасника бойових дій від моменту його мобілізації і до завершення життєвого шляху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiyaveteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>
2. Академія Фольке Бернадота. Реінтеграція ветеранів АТО/ООС на рівні громади в Україні. 2019. URL: [https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/REP_DGEUkr21_Vets- Report FIN UKR.pdf](https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/REP_DGEUkr21_Vets-Report_FIN_UKR.pdf)
3. Артеменко, А., Батаєва, К. Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС: монографія. Харків: Вид-во ХГУ «НУА», 2022. С. 3–12.
4. Архипова С., Бік О. Соціальна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО, звільненими в запас. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/613/618>
5. Бриндіков Ю. Л. Зарубіжний досвід реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2017. Том 2. № 78. С.195–200.
6. Бриндіков Ю. Л. Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи: монографія. Хмельницький: Поліграфіст, 2018. 372 с.
7. Ветеран – тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *Словник - тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=ветеран>
8. Герасименко О. В., Бойко А. І., Кравченко І. М. Соціальна робота з ветеранами: теоретико-методичні основи : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 220 с.
9. Гордієнко Є. П. Світовий досвід формування та реалізації політики соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник НАДУ. Соціальна і гуманітарна політика*. 2020. № 1. С. 86–94.

10. Деякі питання оплати праці фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.08.2024 № 868. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/868-2024-п#Text>
11. Дуля А., Спіріна Т. До питання реабілітації учасників бойових дій в Україні. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 1. С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.6/>
12. Захаріна Т. Реінтеграційний потенціал ветеранів як чинник успішної їх реінтеграції в соціум. *Social Work and Education*. 2023. № 10(3). С. 263–275. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.1>
13. Качалова Т.В., Останіна Н.С., Зінченко Т.В. Соціальна підтримка і супровід ветеранів/ветеранок в умовах війни. Навчально-методичні матеріали. Ніжин, видавництво НДУ імені Миколи Гоголя. 2024. 49 с.
14. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога постраждалим унаслідок стресових, травмівних подій: досвід, узагальнення, висновки. *Актуальні проблеми психології. Консультативна психологія та психотерапія*. 2015. Т. 3. Вип. 11. С. 8–33.
15. Кокун О., Пішко І. Особливості динаміки психофізіологічного стану військовослужбовців впродовж шести місяців виконання завдань у районі АТО. *Психологічне здоров'я*. 2019. № 2. С. 132–152.
16. Коленіченко Т., Вербицька А. В., Петрик О. Л. Сприяння у працевлаштуванні та створенні бізнесу як шлях до реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО/ООС в умовах сучасного суспільства : навч.-метод. посіб. Київ : Гнозис, 2021. 144 с.
17. Коленіченко Т. Концептуалізація поняття «реінтеграція» в умовах збройного конфлікту в Україні. URL: <https://ojs.ipv.org.ua/index.php/journal/article/view/66/67>
18. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Київ, 2023. 109 с. URL: <https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/01/veteranpolicy.pdf>

19. Климчук В. А., Царенко О. М. Соціальний супровід ветеранів АТО/ООС та членів їхніх сімей: теорія і практика : навчально-методичний посібник. Київ : Центр учбової літератури. 2021. 144 с.
20. Костишин Е., Кіндій І. Деякі аспекти впровадження зарубіжного досвіду соціально-психологічної адаптації ветеранів та учасників бойових дій в Україні. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток: збірник матеріалів конференції*. Львів, 2022. 222 с.
21. Кравченко О. В., Лещенко Л. В. Інформаційно-комунікаційні технології в соціальній роботі: виклики та перспективи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2022. Вип. 7. С. 120–126.
22. Кравченко О., Швець В., Мельник Л. Роль ветеранських організацій у реінтеграції та психологічній реабілітації ветеранів з інвалідністю в умовах військового та повоєнного часу. *Психологічний журнал*. 2024. № 11. С. 37–44. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.11.2023.298401>.
23. Леженко С. О., Майстренко К. М. Інструменти соціальної адаптації військовослужбовців: виклики та шляхи подолання в умовах війни. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 4. С. 42–48.
24. Мацько В. А. Соціальне забезпечення учасників АТО: шляхи вдосконалення організаційного управління. *Наука і правоохорона*. 2018. № 3 (41). С. 75–81.
25. Міністерство у справах ветеранів. Відповіді на ключові питання щодо впровадження у громадах фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. URL: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-novini/vidpovid-na-kluchovi-pitannyaschodo-vprovadzhennya-u-gromadah-fahivtsiv-iz-suprovodu-veteraniv-viyni-tademobilizovanih-osib>

26. Олексенко Б., Грищенко І. Практико орієнтовані підходи до забезпечення реінтеграції ветеранів та учасників бойових дій. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 180. С. 139–142.

27. Олексюк Н. Соціальна підтримка ветеранів війни: можливості реалізації закордонного досвіду в Україні. Соціальна робота: виклики сьогодення : збірник наукових праць за матеріалами XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль 25–26 квітня 2024 року). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2024. С.189–194.

28. Олексюк Н. Соціальна підтримка військовослужбовців Збройних сил як важливий напрям соціальної політики у США. Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід: колективна монографія / В. Поліщук, Н. Горішна, Г. Слезанська та ін. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. С. 182–196.

29. Ординович В. А. Закордонний досвід соціальної реінтеграції ветеранів військової служби. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 9. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13380199>

30. Пам'ятка Учасникам російсько-української війни Права, обов'язки та гарантії соціального захисту. *Юридична Сотня. Національний фонд на підтримку демократії (NED)*. 248 с.

31. Петrenchенко С., Бомбергер І. Права членів сім'ї учасника АТО на пільги: теорія та практика. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: юридичні науки*. 2020. № 4. 65 с/

32. Пилипчук Я. В., Пономаренко Л. О. (2024). Проблема реабілітації від психологічних травм крізь призму праць українських педагогів та психологів. *Науково-педагогічні студії*. 2024. № 8. С. 99–124.

33. Пінчук І.Я., Ячнік Ю.В., Ладик-Бризгалова А.К., Булахова Л.О. Психологічне відновлення і соціальна інтеграція ветеранів в Україні. *Архів психіатрії*. 2017. Т. 23. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf

34. Пінчук Р. С., Письменна О. П. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 83. С. 41–49.

35. Про військовий обов'язок і військову службу. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223212/para1028#n1028>

36. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг : *Наказ МСП України* від 11.04.2024 № 175-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text>

37. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : *Наказ МСП України* від 31.03.2016 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text>

38. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : *Наказ М-ва соц. політики України* від 23.06.2020 № 429 : станом на 29 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>.

39. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції : *Постанова Каб. Міністрів України* від 31.03.2015 № 221: станом на 15 лип. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2015-п#Text>

40. Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб : *Постанова Каб. Міністрів України* від 21.06.2017 №

432 : станом на 7 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-п#Text>

41. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 № 1489-III : станом на 20 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148914#Text>

42. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV: станом на 1 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

43. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII : станом на 25 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

44. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 20 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267119#Text>

45. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII : станом на 1 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

46. Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка. Мінімальний пакет послуг. Київ, 2021. 86 с.

47. Реінтеграція ветеранів – світовий та український досвід. 2023. Громадський Простір. URL: <https://www.prostir.ua/m/?id=207406>

48. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю : методичний посібник. UNDP. 2023. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/202301/Reintegration-manual.pdf>.

49. Рекомендації для працівників територіальних органів Міністерства у справах ветеранів України. Київ: Мінветеранів, 2023. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/posibnik-teritorialni-organia5040820v6.pdf>

50. Реформа підтримки ветеранів. Урядовий портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/reformi/bezpeka-ta-oborona/veteran-support-reform>

51. Руденко О. І. Використання інформаційних технологій у соціальній роботі з ветеранами війни. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2023. №2. С. 34–40.

52. Семигіна Т. Інформаційне забезпечення діяльності соціальних служб та організацій. 2020. Електронний інституційний репозитарій Києво-Могилянської академії. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b268386a-1fa7-4c46-92f0-2e60cc5d0440/content>

53. Слозанська Г., Горішна Н., Бибик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social Work and Education*. Vol. 10. No. 1. P. 47–62.

54. Соловей Ю., Дгебуадзе Н. Як високопосадовці можуть підтримати українську спільноту ветеранів: результати дослідження «Реінтеграція ветеранів». 2021. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf

55. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні з акцентом на інклюзивність ветеранів як вразливої категорії населення і роль, яку ветеранські організації можуть відігравати у забезпеченні інклюзивності. 2023. 44 с. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/documents/2024-01/veteranssocial_reintegration_ukr.pdf

56. Соціальний захист учасників бойових дій. Кращі практики. Європейський інформаційно-дослідний центр. Київ, 2016. 14 с.

57. Соціальний супровід ветеранів АТО/ООС у процесі їх реінтеграції та адаптації до умов сучасного соціуму : метод. рек. / Т. Коленіченко та ін. ; ред. Т. Коленіченко. Київ : Гнозис, 2021. 160 с. URL: <https://ifsa.kiev.ua/vidannya/metodichn-rekomendacz-soczalnij-suprovd-veteranv-ato/oos-u-proczes-x-rentegraczt-a-adaptacz-do-umov-suchasnogo-soczumu.html>

58. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби. Принцип. URL: https://www.pryncyp.com/wpcontent/uploads/2024/01/soczposlugy_pdf.pdf
59. Технології розробки стартапів: навчальний посібник. Міжнародний фонд соціальної адаптації. Київ, 2021. 128 с
60. Уряд ухвалив постанову, що дає старт запровадженню фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб : урядове повідомлення від 27.12.2023. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriadukhvalyv-postanovu-shcho-daie-start-zaprovadzhenniu-fakhivtsiv-iz-suprovoduveteraniv-viiny-ta-demobilizovanykh-osib>
61. Фрейтес І.М., ЛеЛаурін Дж.Х., Зікмунд С.Л., Ресенде Р.Д., Апхолд С.Р. Вивчення досвіду реінтеграції ветеранів із ПТСР і близьких їм осіб після демобілізації. *American Journal of Orthopsychiatry*. 2017. Т. 87. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0821U102813>
62. Фрідріх Ю., Люткефенд Т. Довга тінь Донбасу. Реінтеграція ветеранів та зміцнення суспільної єдності в Україні. GPPi. URL: https://gppi.net/media/GPPi_2021_Friedrich_Luetkefend_Long-Shadow-of-Donbas_ukr.pdf
63. Цимбалюк І.О., Колосок А.М. Теоретичні основи соціально-економічної реінтеграції ветеранів у цивільне суспільство. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 2. С. 140–148.
64. Шапошникова І. В., Макар М. М. Інноваційні соціальні технології у роботі з учасниками бойових дій. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка. 2024. № 3. С. 65–79.
65. Як війна вплинула на сферу соціального захисту : аналітичний огляд. Гедос. 2023. URL: <https://cedos.org.ua/events/yak-vijna-vplynula-na-sferusoczialnogo-zahystu/>
66. Якимець В. М., Печиборщ В. П., Вороненко В. В., Якимець В. В., Печиборщ О. В., Никоненко А. В., Слабкий Г. О. Гарантована психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців – складова національної

безпеки. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2023. № 3. 41–50. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.3.13435>

67. Яценко Л. Проблеми працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemypratsevlashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyky-dlya-derzhavy>

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 45, ст.425)
{Вводиться в дію Постановою ВР № 3552-ХІІ від 22.10.93, ВВР, 1993, №
45, ст.426}
{Із змінами, внесеними згідно із Законами} [45]**

Стаття 1. Основні завдання Закону

Закон спрямований на захист ветеранів війни шляхом:
створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття;
організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів;
виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни;
надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я.

Стаття 4. Ветерани війни

Ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни.

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
соціальної політики України
31.03.2016 № 318

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
22 квітня 2016 р.
за № 621/28751

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ
соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають
у складних життєвих обставинах [37]

(витяг)

3. У цьому Державному стандарті терміни вживаються у таких значеннях:

індивідуальний план надання соціальної послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (далі - індивідуальний план), -

документ, складений на підставі комплексного визначення та оцінки індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, у якому зазначено заходи, що проводитимуться для надання такої послуги, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки виконання, відповідальних за виконання, дані щодо моніторингу результатів та інформацію щодо перегляду індивідуального плану;

моніторинг якості надання соціальної послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, - постійний чи періодичний перегляд діяльності суб'єкта, що надає соціальну послугу, який має на меті оцінку поточних результатів, виявлення труднощів, визначення проблем, надання рекомендацій для їх усунення, покращення та/або удосконалення надання соціальної послуги;

надавач соціальної послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (далі - надавач соціальної послуги), - фахівець із соціальної роботи, соціальний працівник або мультидисциплінарна команда, який (яка) безпосередньо проводить заходи, що становлять зміст соціальної послуги;

отримувач соціальної послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (далі - отримувач соціальної послуги), - сім'я (особа), яка перебуває у складних життєвих обставинах і не може самотійно подолати або мінімізувати негативний вплив таких обставин;

складні життєві обставини (далі - СЖО) - обставини, виявлені за результатами оцінки потреб, внаслідок яких сім'ї (особи) не можуть самотійно піклуватися про особисте/сімейне життя та брати участь у суспільному житті;

соціальна послуга соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (далі - соціальна послуга), - комплекс заходів, що передбачає оцінку потреб, визначення шляхів вирішення основних проблем, регулярні зустрічі чи відвідування отримувача послуги з метою моніторингу виконання поставлених завдань, сприяння у отриманні інших послуг, допомогу в усвідомленні значення дій та/або розвиток вміння керувати ними, навчання та розвиток навичок, спрямованих на подолання чи мінімізацію складних життєвих обставин;

суб'єкт, що надає соціальну послугу соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (далі - суб'єкт, що надає соціальну послугу), - підприємства, установи, організації, заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи - підприємці, які відповідають [Критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2012 року № 1039.

Додаток В

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
соціальної політики України
11 квітня 2024 року № 175-Н

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
04 червня 2024 р.
за № 828/42173

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ

соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей [36]

(витяг)

І. Загальні положення

1. Цим Державним стандартом визначено зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей, показники її якості для надавачів цієї послуги усіх форм власності.

2. Цей Державний стандарт застосовується для:

організації надання соціальної послуги ветеранам війни, які звільнені з військової служби (демобілізовані) і членам їхніх сімей та прирівняним до них особам;

проведення моніторингу надання та оцінювання якості соціальної послуги.

3. У цьому Державному стандарті терміни вживаються в таких значеннях:

індивідуальний план надання соціальної послуги соціальної адаптації (далі - індивідуальний план) – документ, складений на підставі проведеного оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, в якому зазначено перелік заходів, що мають бути здійснені для надання соціальної послуги, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки здійснення заходів, відповідальних виконавців та інформацію щодо перегляду індивідуального плану;

міждисциплінарна команда - група фахівців, які є працівниками суб'єктів взаємодії, що залучаються надавачем соціальної послуги відповідно до індивідуальних потреб отримувача такої послуги для здійснення заходів із надання соціальної послуги, які передбачають індивідуальну соціальну адаптацію (другий етап);

моніторинг надання соціальної послуги та оцінювання її якості - постійний чи періодичний перегляд діяльності надавача соціальних послуг, працівників суб'єктів взаємодії, залучених до роботи міждисциплінарної команди, з метою проведення оцінювання поточних результатів, виявлення труднощів, визначення проблем, надання рекомендацій для їх усунення;

мультидисциплінарна команда - група у складі не менше ніж трьох фахівців, яка безпосередньо планує та виконує заходи, що становлять зміст соціальної послуги щодо виконання індивідуального плану надання соціальної послуги, до складу якої можуть входити соціальний працівник, практичний психолог, соціальний педагог, спеціальний педагог, логопед, вихователь, лікар або сестра медична (брат медичний), соціальний робітник та інші фахівці залежно від потреби;

надавач соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей (далі - надавач соціальної послуги) - юридична особа або фізична особа - підприємець, установа, організація, заклад незалежно від форми власності, яку внесено до розділу «Надавачі соціальних послуг» Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг;

отримувач соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей (далі - отримувач соціальної послуги) - особа з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей ветеранів війни, членів сімей осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України;

рекреаційні заклади - заклади короточасного (щоденного, щотижневого) чи тривалого розміщення людей (санаторії, будинки та бази відпочинку, пансіонати, загальнокурортні, лікувальні і культурно-спортивні центри, а також спортивно-оздоровчі табори молоді), призначені для задоволення їхніх потреб (лікувально-оздоровчих, культурно-освітніх і спортивних).

соціальна послуга соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей (далі - соціальна послуга) - комплекс заходів, спрямованих на забезпечення соціальної профілактики та соціальної підтримки, збереження та відновлення соціальних і сімейних

зв'язків ветеранів війни та членів їхніх сімей, запобігання потраплянню в складні життєві обставини сімей ветеранів війни, пристосування до змінених умов соціального середовища, спрямованих для усунення / пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності, забезпечення можливостей для подальшого планування особистого життя та професійного розвитку, що складається із двох етапів, перший етап надається в рекреаційному закладі, другий етап - індивідуальна соціальна адаптація, яка надається за задекларованим / зареєстрованим місцем проживання (перебування) ветеранів війни та членів їхніх сімей (далі - індивідуальна соціальна адаптація) та здійснюються впродовж визначеного строку;

суб'єкти взаємодії - структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, надавачі соціальних послуг, служби у справах дітей, заклади освіти, охорони здоров'я, установи з надання безоплатної первинної правничої допомоги, центри з надання безоплатної вторинної правничої допомоги, а також підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації.

Додаток Г

АНКЕТА

Дослідження особливостей здійснення соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб

1. Ваш стаж роботи у сфері соціального захисту населення:
  - ☐ до 1 року
  - ☐ 1–3 роки
  - ☐ 3–5 років
  - ☐ понад 5 років
2. Чи маєте Ви спеціалізовану освіту у галузі соціальної роботи, психології або права?
  - ☐ Так
  - ☐ Ні
3. Чи проходили Ви додаткові тренінги/курси з питань соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб?
  - ☐ Так
  - ☐ Ні
 (Якщо так, вкажіть, будь ласка, які саме: _____)
4. З якими труднощами Ви, зазвичай, стикаєтесь при здійсненні соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб? (можна обрати кілька варіантів)
  - ☐ Брак ресурсів (матеріальних, кадрових)
  - ☐ Недостатня взаємодія з іншими установами (медицина, правоохоронні органи тощо)
  - ☐ Психоемоційна напруга у роботі
  - ☐ Недостатня підготовка ветеранів до цивільного життя
  - ☐ Відсутність центрів психологічної підтримки в громаді
  - ☐ Інше (вкажіть: _____)
5. Які основні форми допомоги ви надаєте ветеранам?
  - ☐ Індивідуальні консультації
  - ☐ Підтримка при працевлаштуванні
  - ☐ Організація зустрічей з групами підтримки

- ☐ Психологічна допомога
  - ☐ Інше (вказіть: _____)
6. Як Ви оцінюєте рівень взаємодії між соціальними працівниками, медичними та правоохоронними органами?
- ☐ Високий
  - ☐ Середній
  - ☐ Низький
7. Які з наступних факторів на вашу думку є основними для успішної соціальної адаптації ветеранів? (можна обрати кілька варіантів)
- ☐ Психологічна підтримка
  - ☐ Підтримка на роботі
  - ☐ Наявність житлових умов
  - ☐ Спільна діяльність з родиною
  - ☐ Підвищення кваліфікації чи професійна перепідготовка
  - ☐ Інше (вказіть: _____)
8. Які заходи або ресурси, на Вашу думку, слід запровадити для покращення соціального супроводу ветеранів та демобілізованих осіб? (відкрите запитання)
9. Як Ви оцінюєте роль сучасних інформаційних технологій (ІТ) у соціальному супроводі ветеранів та демобілізованих осіб?
- ☐ Дуже важлива
  - ☐ Помірно важлива
  - ☐ Не має значення
  - ☐ Не знаю, як це впливає
10. Як часто використовуються ІТ-ресурси у своїй роботі?
- ☐ Часто
  - ☐ Іноді
  - ☐ Рідко
  - ☐ Ніколи